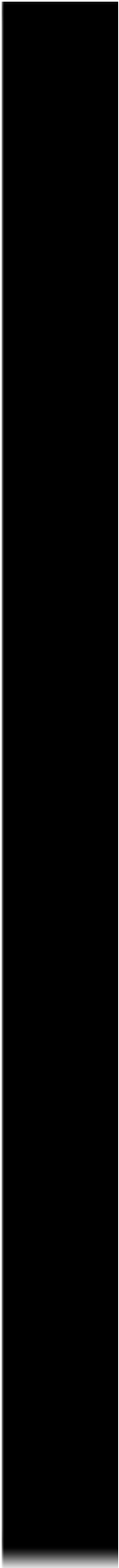

НАШ УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ

**Науково-популярний часопис
для вчителів України та діаспори
№ 1, 2025**

НАШ УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ

Науково-популярний часопис
для вчителів України та діаспори

№ 1

Ніжин – 2025

Зміст

Науково-популярний часопис
для вчителів України та діаспори
«Наш український дім»
№ 1, 2025 рік.

Рішенням Національної ради
України з питань телебачення та
радіомовлення № 1180 від
11.04.2024 р.
ідентифікатор медіа R30-03787

Рекомендовано до друку
Вченою радою Ніжинського
державного університету
імені Миколи Гоголя.
Протокол № 12 від 30.06.2025 р.

Засновник:

Центр гуманітарної співпраці з
українською діаспорою
Ніжинського державного
університету
імені Миколи Гоголя
(Ніжин, Україна).

Склад редакції:

Самойленко О. Г.,
канд. іст. наук, доц.;
Плотніков Є. О.,
канд. пед. наук, доц.;
Михед П. В.,
докт. філол. наук, проф.;
Онищенко Н. П.,
директорка Центру, членкиня
Нац. спілки журн. України;
Сидоренко В. О.,
канд. філол. наук, доц.

Відповідальний редактор:

Онищенко Н. П.

Верстка, макетування:

Бобрик Д. М.

Літературне редагування:

Онищенко Н. П.,

Бобрик Д. М.

Українознавство

- Гаврилюк Н.** Чужин(к)а в поезії Віри Вовк.....4
Григорук А. Її голос звучить у наших серцях.....8

Наукові розвідки

- Базик Д.** «Релігія Трипільля»: особливості становлення
самобутньої релігійної спільноти в контексті процесів
інституалізації рідновірства в Україні.....16
Капленко О. Літературне фокусування погляду Анатолія
Дністрового в есеїстиці.....28
Алатиренко М. Під сузір'ям Павич (лат. Раво), що містить
79 зір, видимих неозброєним оком (Південної півкулі
неба).....34

Проза, переклади, рецензії

- Луняк Є.** Морозиво.....39
Тимошик М. Втрачений чин навчителя-патріота.
Публіцистичні роздуми над книгою «Ніжинське
шістдесятництво: Леся Коцюба».....44
Гаврилюк Н. Поважні вірші. «Одинокий Ганч»
ієрм. Софронія (Тютюнника).....51
Григорук А. Про Омеляна Лупула.....56
Лупул О. Поезія.....57

- Відомості про авторів**.....61

Шановні добродіі!

Часопис, який Ви тримаєте в руках, є науково-популярним виданням, що може бути цікавим не тільки учителям-практикам, а й усім, хто причетний до вивчення та викладання української мови, літератури, історії, культури в Україні та поза її межами.

На нашу думку, на сьогодні вже назріла потреба в такого типу періодичних виданнях, оскільки вони надають можливість обмінюватися думками, ділитися досвідом і фахівцям із діаспори, які довгий час були відірвані від України, проте завжди переймалися проблемами українознавства.

Публікації, які представлені в нашому часописі, охоплюють доволі цікаве коло питань, актуальних і водночас проблемних: наукові розвідки, методичні матеріали для шкільництва, поетичні, прозові та драматичні твори й переклади сучасних маловідомих авторів. Маємо надію, що в нашому журналі Ви знайдете відповіді на свої запитання та зможете використати його у своїй практичній діяльності, пропагуючи ідею українства.

Будемо щиро вдячні за співпрацю з нами, за надіслані матеріали для публікації, за висловлені побажання та пропозиції щодо роботи редакції.

З повагою, редакційна колегія

УКРАЇНОЗНАВСТВО

Надія Гаврилюк

ЧУЖИН(К)А В ПОЕЗІЇ ВІРИ ВОВК

Віра Вовк (02.01.1926–16.07.2022) – унікальна постать в українському письменстві: поетка (лауреатка Національної премії імені Тараса Шевченка 2008 року), прозаїкня та драматургиня, перекладачка й популяризаторка української культури. Уродженка Борислава, чиє дитинство минуло в Празі (де батько здобував фах лікаря), згодом – у гуцульських Кутах і Тюдеві, навчалася в гімназії у Львові. З тринадцятирічного віку жила в еміграції – у Німеччині (Пірна, Дрезден, Вальдзе, Тюбінген) та Бразилії (Курітиба, Ріо-де-Жанейро). У її творчому доробку понад 50 збірок поезії, 31 книга прози, 8 книг спогадів, 16 видань драматургії, 16 перекладних антологій, а також серійні видання і монографії (41 позиція).

Проте доля Віри Вовк нагадує долю емігрантів її покоління (перед Другою світовою війною), а також більш ранніх і

пізніших хвиль еміграції. У текстах поетки часто фігурують поняття *чужина* та *чужинка*, що мають основою біографічне підґрунтя авторки. У збірці «Ластів'яче перо» В. Вовк умістила вірш під назвою «Вирій», у якому фіксує з відстані часу епізод власної еміграції: *«Дарма! Їхню землю взяв у полон / Другий ворог жорстокий! / Вісті тривожні пробили кордон, / Сльозами втопили надію. / До кого тепер притулити чоло / Чужинкам з незнаного краю?»* [1, с. 33].

Назва «Вирій» є не лише згорнутою метафорою емігрантів-птахів, але й розумінням самої еміграції як явища тимчасового, що з потеплінням політичного клімату й визволенням

від двох ворогів – комуністів і фашистів – завершиться поверненням на Батьківщину. Але через те що один ворог змінює іншого, надія побачити рідні пороги топиться в сльозах, а перша еміграція (з України до Німеччини) змінюється другою (з Німеччини до Бразилії). В оту другу еміграцію Віра Вовк їхала з мамою (батько загинув під час бомбардування Дрездена, а подруга їй названа посестра Зоя Лісовська раніше переїхала до Австрії, щоб уникнути праці в трудових таборах) [2, с. 37, 40]. Тож жінкам і справді не було до кого «притулити чоло», вони почувалися чужинками, ба більше – з *незнаного краю*. Україну не знали у світах і сприймали частиною радянської імперії, або землею-бранкою, яку хотіли захопити в полон.

Дослідниками еміграції вказано: ситуації виїзду з країни проживання суттєво відрізняються від *вигнання*. Хав'єр Санчес Сапатеро в праці «Пам'ять і література: писати з вигнання» зазначає: «Вигнанець не тільки змушений жити далеко від своєї країни, але, окрім того, не може повернутися, поки не зникнуть причини, що викликали його виїзд» [3, с. 437]. Франсіско Кауде в книзі «Республіканський екзил 1939 року» пише: «те, що характеризує біженця, – це справжня, непереборна нестача – це засуд, з яким йому доводиться стикатися – свободи жити на своїй землі, це відмінність, яка вважається якісною [...] щодо традиційного емігранта» [4, с. 281].

Перша еміграція В. Вовк мала виразніші ознаки екзилу, ніж друга, хоч обидві, за великим рахунком, були етапами однієї еміграції, адже точкою відліку завжди була Україна. Початковий етап екзилу поетка також описує, зокрема у вірші «Нездійснені мрії», де антропологізує дійсність як тріаду непроханих гостей – війну, самотність і чужину. Знаково: війна не призводить безпосередньо до чужини як еміграції, але спершу веде до самотності як відчуження. Проте воно протікає не в форматі *чужа серед своїх*, а в координатах *чужа світові, що руйнується*. Втікаючи від руйнування світу, персонаж вірша опиняється на чужині. Тут вчувається аналогія з Вірою Вовк, що в тринадцятирічному віці емігрує з України, рятуючись від Другої світової війни.

У збірці «Печерні малюнки», назва якої апелює, з одного боку, до найдавніших культурних артефактів, а з іншого – до печери Платона, до пригадування найглибшого досвіду людини, а почасти й Бога, який народився в печері-вертепі, поетка пригадує мрії з юності, знищені воєнним лихоліттям.

Однаке дієслово, використане тут, у вірші «Нездійснені мрії», – *затопили* – наводить на аналогію із затопленням фараонового війська (*Див. Вихід 14: 19–27*). На перший погляд, це може видатися дивним. Але ті нереалізовані мрії не могли б збутися в колоніальній дійсності новітнього «єгипетського рабства» як радянської імперії, так і фашистської Німеччини. Тож еміграція для авторки – вихід із духовного Єгипту. На противагу *своїй-не-своїй землі* (колонізованій Україні) географічний Єгипет – *чужа земля-як-своя*, що є культурною скарбницею людства: «*Прийшли війна, самотність, чужина / І затопили мрії / Про Ур, Карнак, Трипілля, / Про піраміди й вавилонські вежі / Клинопис і гієрогліфи, / Затерті епітафії й камінні писанки*» [5, с. 13].

Урівноважуючи непроханих гостей – війну, самотність, чужину – трьома мріями, авторка обирає знакові місця: Ур (знаний в Святому Письмі як Ур Халдейський, батьківщина Авраама; нині – територія Іраку); Карнак (центр єгипетської цивілізації, неподалік древніх Фів); Трипілля (Україна, бл. 5400–2750 до н. е.). Знаково, що чужині відповідає рідне авторці Трипілля.

Завершальний акорд вірша «Нездійснені мрії» – *писанки*, співвідносні з українською культурою. Тріада *чужина – Трипілля – писанки* вибудовує вертикаль із перевагою рідного й вивершує її сакральним символом. Якщо на початку вірша чужину марковано як географічну

(еміграцію) і духовну (своє як колонізоване, внутрішньо чуже), то наприкінці своє – знак неприйняття, що обертається чудом. Одна з легенд Київщини оповідає: коли в Ісуса Христа кидали камінням, воно ставало *камінною писанкою*. Подібне неприйняття як підставу чуда пережито Вірою Вовк в емігрантському досвіді. Зокрема, у творчості поетки є два вірші під назвою «Самаритянка». Той, де лірична героїня іменує Божого Сина як чужинця, асоціюючи себе з ним, уміщено в збірці «Жіночі маски». Інший уведено в структуру збірки «Легенда» із підзаголовком: «Самаритянка (Анна Марія)». Перший описує розмову Ісуса Христа з самаритянкою біля криниці; другий є поетичною версією притчі про милосердного самарянина, як видно з тексту: *«Ти – самаритянка, / Підвела чужинку, / Кинену, як в'язку хворосту, / Самотню билину. / Повела на високу гору, / Де рясніла веселка, / Кисткою й багатими барвами / Розвеселила щодення. / Тепер малюєш рожево / Над горою вечірні хмари / Де Христос розгорнув рамена / Над містом і островами»* [6, с. 45].

Прототипом героїні вірша є Анна-Марія Мурісі, художниця й учениця відомого бразильського художника Кандіду Портінарі¹, подруга пані Віри. Їй Віра Вовк присвятила образок «Анна-Марія» в повісті «Коляда на Щедрий вечір». І прозовий текст у цьому випадку підсвічує поетичний. В образку відтворено розмову двох подруг, одна з яких – Анна-Марія – уже відійшла до вічності. Віра Вовк м'яко дорікає їй: *«Мала всі дані, щоб стати успішною маляркою, а була нянькою всіх дітей вашої родини, медсестрою всіх недужих (включно зі мною)»* [7, с. 347] Уживаючи щодо подружки ймення *самаритянка*, авторка покликається на її здатність лікувати, насамперед – душевні рани. Центральний персонаж поезії «Самаритянка» підводить ту, хто почувається самотньою билиною, супроводжує її в сходженні на гору, життєвим шляхом. Це сходження асоціативно нагадує про дорогу від Єрихону (міста в долині, символу земного життя з його пристрастями і негараздами) до Єрусалиму, що символізує життя небесне. Справді, і художниця, і поетка підіймаються на гору Корковадо, де на них чекає статуя Христа з розкритими обіймами. Далі Анна-Марія здіймається над горою (*«малюєш рожево / Над горою вечірні хмари»*). Асоціативно рожеві хмари (світанкові чи вечірні) нагадують образ із вірша «Утеча» («сині гори в рожевих хмарах» [6, с. 14]), де передано досвід еміграції тринадцятирічної дівчинки Віри. Тож чужа земля (Ріо-де-Жанейро) почасти уподібнилась рідній для поетки Гуцульщині наприкінці її життєвого шляху і не була абсолютною чужиною.

Це стало можливим завдяки таким людям, як Анна-Марія, присутність якої позбавила поетку відчуття самотності. Образ билини відсилає читача до рядків Т. Шевченка («Ой одна я, одна, як билиночка в полі»), розгортаючи тему в руслі національної літературної традиції. А тему покинутості В. Вовк подає через оригінальний образ: *«Підвела чужинку, / Кинену, як в'язку хворосту»*. Чужинку, за якою впізнаємо поетку, уподібнено до в'язки хмизу. Його призначення згоріти, давши іншим тепло. Повним самопожертви бачить авторка і своє життя. Метою жертвності є зробити свій край знаним, на що вказує фінал прозового образка «Анна-Марія», де подружки говорять про заслуги художниці перед Богом: *– Він, певно, тебе прийняв до Себе за самаритянську діяльність, – сказала я. – У Нього такі несподівані категорії... Найбільше Він оцінив те, що я помагала тобі в перекладах із тієї невідомої у світі, ображеної літератури...»* [7, с. 350]

Метою життя В. Вовк було зробити званою Україну, її літературу. Та й Україну пані Віра ототожнювала найперше з її культурою. Тож вище оцінила саме внесок подружки в популяризацію української культури, аніж щось інше. Поетка зналася на живописі та відгукувалася на нього віршами. Один із таких творів написано за гравюрою Я. Гніздовського

¹Сайт із творами художника: <https://www.wikiart.org/uk/kandidu-portinari>

«Caged Eagle» («Орел у клітці», 1964)², що ілюструвала один із віршів Джона Кітса у виданні «Poems of John Keats» (New York: Thomas Y. Crowell Company, 1964).

Якова Гніздовського (27.01.1915–08.11.1985), славетного українського художника-емігранта, Віра Вовк знала ще з часів життя в Дрездені, згодом вони неодноразово зустрічалися в Нью-Йорку, куди митець емігрував 1950-го року. Яків Гніздовський оформив обкладинку книги Поля Клоделя «Благовіщення Марії» в перекладі Віри Вовк, а також ілюстрації авторства художника вміщено в книгах Віри Вовк «O Cântaro» і «Der Baum», як нагадала поетка в листі до мене від 21.07.2015.

Повернення до творчості Якова Гніздовського інспіроване його картиною «Caged Eagle», через п'ятдесят років опісля створення художнього полотна, сприймається не лише як щось закономірне, а навіть знакове. Бо 2014-й рік є роком окупації Криму, початком російсько-української війни. А окупацію можна прямо співвіднести з неволею. Тож В. Вовк у збірці «Ораторія хвали» (2015) вміщує поезію «Вірлиця в клітці», де вірлиця (орлиця) символізує поневолену ворогом Україну: *«Вірлиця в клітці, а та – гніздо на скелі! / Що за жорстока дійсність лихоліття! / Здрігається риданням Україна, / Бо ненависні їй оков перстені. / Шукає розпростерти горді крила / Крізь палісади штаб чужого бога, / Ключ стіну в'язниці. А довкола / Байдужий світ, незважлива чужина»* [8, с. 95].

Жорстока дійсність лихоліття – це не тільки нове поневолення, а й давнє, котрого Україна зазнала в складі радянської імперії. Поетка зближує два часові пласти, ніби наново переживаючи і свої дитячі емігрантські спомини й нове коло трагічно-драматичної боротьби України за споконвічне право на свободу. Там – у майбутньому, яке поза рамою полотна і фізичним зором – гніздо на скелі. Проте Віра Вовк уже його бачить, адже вірить у те, що орлиця буде у своєму гнізді, Україна житиме у власній державі, а не в полоні окупанта. Чужу владу (ненависні перстені-пута) буде розірвано. А поки *«Здрігається риданням Україна, / Шукає розпростерти горді крила»*.

Хоча світ і менш байдужий, аніж за більш ранніх хвиль окупації, і Віра Вовк це помічала, проте і в збірці «Героїка» (видрукуваній посмертно в 2022-му) і в листах неодноразово казала, що належить покладатися найперше на себе. Тільки наша праця зможе спонукати незважливу чужину зважати на нас. І це доведено самовідданим творчим життям Віри Вовк.

Література

1. Вовк В. Ластів'яче перо. Ріо-де-Жанейро: Contraste, 2019. 54 с.
2. Григорчук Ю.М. Проза Віри Вовк: виміри сакрального. Брустурів: Дискурсус, 2016. 364 с.
3. Sánchez Zapatero, J. Memoria y literatura: escribir desde el exilio // Lectura y signo. 2008. №3, PP. 437-453.
4. Caudet, F. El exilio republicano de 1939. Madrid: Cátedra, 2005. 453 p.
5. Вовк В. Печерні малюнки. Ріо-де-Жанейро: Contraste, 2018. 52 с.
6. Вовк В. Легенда Ріо-де-Жанейро: Contraste, 2019. 56 с.
7. Вовк В. Знамено. Львів: БаК. 520 с.
8. Вовк В. Ораторія хвали. Ріо-де-Жанейро – Київ – Львів: БаК, 2015. 168 с.

²Сайт художника: <https://hnizdovsky.gallery/products/054-caged-eagle-woodcut-1964-7-25-x-4-5-image-size>

Аделя Григорул

ЇЇ ГОЛОС ЗВУЧИТЬ У НАШИХ СЕРЦЯХ (СПОГАДИ ПРО ВІРУ ВОВК)

Справа наліво: Віра Вовк, Аделя Григорул, Зоя Лісовська-Нижанківська, Марія Бернюга. 2013 р.

Світлий образ Віри Вовк, опромінений сяйвом мудрості, життєвого досвіду, високим талантом, назавжди залишиться зі мною, хоча вже більше ніж два роки її немає на цій землі.

Уперше більш повно про Віру Вовк я почула, коли в Києві на початку осені 1990-го відбувався фестиваль «Золотий гомін», на який прибули письменники Нью-Йоркської групи, до якої належала й вона. Про цей феномен українського літературного життя писала «Літературна Україна», на шпальтах якої я віднайшла її прізвище, а також натрапила й на ще одне, знайоме мені зі студентської пори, – Ярослав Павуляк.

Із Ярославом через тернопільських друзів удалось зв'язатися, щоб передати одне одному вітання. Але про Віру Вовк майже нічого я від нього не дізналася, окрім того, що це – літературне ім'я. Прізвище ж її – Селянська.

Саме ця інформація чомусь упевнила мене в тому, що письменниця пов'язана з нашими косівськими теренами – адже в окрузі ім'я лікаря Остапа Селянського, який жив у містечку Кути, було майже легендарним: гуцули співали про нього коломийки, переповідали з уст в уста, як цей «дохтір» за Польщі допомагав хворим та рятував від смерті, і поміч його була доступна, не те, що «в польських дохторів».

Пізніше, уже маючи подаровані пані Вірою книги, я знайшла в них деякі новели, які підтверджували ці, як мені до прочитання їх здавалося, фольклорні гуцульські тексти.

Познайомилися ми з письменницею особисто, мабуть, наприкінці 1990-х років завдяки лікарці Косівської районної центральної лікарні Оксані Михайлівні Шкромиді. Вона повідомила мені про приїзд Віри Вовк в Україну й попросила показати їй наш коледж, оскільки письменниця дуже цікавиться мистецтвом, сама витинає, любить художню кераміку.

Мені було приємно приймати в нашому навчальному закладі цю знамениту людину та ще й тісно пов'язану родинним корінням із нашим краєм – Кутами, Рожновом, Тюдовом...

Віра Остапівна була разом із двома лікарками – уже згаданою Оксаною Шкромидою та її інститутською подругою Марією Бойчук-Бернюгою. Виявляється, що саме з Марією Степанівною письменниця підтримує постійні контакти й під час своїх поїздок на Прикарпаття мешкає в її гостинному домі в Кутах.

Багатство нашого музею дуже вразило пані Віру. А тут було на що подивитися! Широкий асортимент виробів із дерева, металу, шкіри, традиційні й сучасні одягові моделі, прикрашені вишивкою; ткані речі – від інтер'єрних тканин до одягу та аксесуарів... А від кераміки Віра Остапівна не могла відвести очей і в захопленні зізналася: «Я була в багатьох країнах світу, майже на всіх континентах. І звідусіль привожу якусь глиняну річ – маю їх цілу колекцію, – але такого дива, як наша косівська кераміка, важко десь знайти. Вона – неповторна!»

Із добрими враженнями ми попрощалися. Віра Остапівна дякувала за подарунок – косівську керамічну вазу та свистульку – коричневу пташку зозульку з розписом на крильцях, що видавала мелодійні звуки.

Письменниця сказала, що це дзвінкоголосе пташа нагадує їй щасливе дитинство на українській землі, яке, на жаль, так швидко закінчилося, затьмарене війною, що назавжди розлучила їхню сім'ю з Україною.

Я запитала її про батька. Вона, на мить замислившись, відповіла, що його образ завжди в неї в серці.

«Ми були дуже спорідненими душами, – зітхнула пані Віра. – Інколи мені здається, що навіть у далекій Бразилії він поруч зі мною, хоча ніколи там не бував».

Наступна зустріч відбулася в кінці травня 2000 року. Про неї в замітці «Висока гостя коледжу» інформував читачів газети «Гуцульський край» її власний кореспондент Ярослав Тимофійчук: «Зустріч організувала заступниця директора коледжу Аделя Григоровук. Віра Вовк прочитала поезії з ще не опублікованої збірки “Писані кахлі”. Висока гостя відповіла на низку запитань, поставлених викладачами й студентами» (ГК. – 2000. – 3 червня).

У вересні 2003 року за ініціативи та невсипущих старань М. С. Бернюги в Кутах на будинку, у якому жила сім'я Селянських, було встановлено меморіальну дошку з барельєфом доктора медицини, громадського діяча, приватного лікаря митрополита Андрея Шептицького Остапа Селянського (автор В. Римар).

На відкриття й освячення пропам'ятної плити прибула Віра Вовк (Селянська) з Ріо-де-Жанейро та її гімназійна подруга Зоя Лісовська-Нижанківська зі Швейцарії.

Тоді ж Віра Остапівна розповіла, що вони під час батькової лікарської практики у Львові мешкали в митрополичих палатах, бо Андрей Шептицький був її хресним. Брат митрополита єпископ Климентій Шептицький знайомив її з книгами бібліотеки собору св. Юра та унікальною колекцією живописних творів сакральної тематики, написаних найвизначнішими художниками Європи.

Розповідь письменниці надзвичайно вразила мене: я зрозуміла, звідки в неї ота світлість душі, мудрість міркувань, віра в чистоту людського серця, які не тільки водять її пером, а й визначили її життєву дорогу – зі смерекових гуцульських країв через Німеччину,

розбомблену й зруйновану війною Європу аж у заекваторну полудневу частину Землі – до океанського узбережжя неосяжної Бразилії. Усе це засіялося в чистій Віриній душі в дитинстві від батьків і високої духовності її наставників – князів церкви Шептицьких.

Наступного року Віра Вовк приїхала в Україну, щоб познайомити читачів зі своїми новими книгами. У нашому інституті вона презентувала «Поезії», «Прозу», «Крилату скрипку» (драматургія).

Марія Степанівна попросила мене організувати цю літературну зустріч і бути її ведучою. Студенти, коли почули, що до нас приїжджає не просто письменниця, перекладачка, докторка наук, професорка Університету Ріо-де-Жанейро з Бразилії, а ще й художниця, закохана в гуцульське мистецтво, – заквапилися в актову залу, щоб зайняти місця, ближчі до переднього столу.

Не обійшлося без маленького конфузу, як це часом трапляється в найневідповідніший момент. Я написала текст оголошення і попросила студента М., який чудово володів шрифтами, видрукувати його на ватманському аркуші.

Уранці гарно написане кольорове оголошення лежало на моєму столі. Я похвалила хлопця, але запропонувала вписати назву країни, звідки прибула письменниця, – Бразилія. Студент погодився доповнити текст цим одним словом, що швидко й зробив у кабінеті композиції, а потім вивісив оголошення у вестибюлі інституту.

Оголошення я більше не читала, бо яка в тому потреба: вранці подивлюся.

Зустрівши гостей перед інститутом, проходимо до актової зали. Погляд Віри Остапівни зупиняється на барвистому аркуші з оголошенням, і вона, здивована, дивиться на мене.

Я не можу збагнути, у чому річ. Тоді Марія Степанівна проводить пальчиком по нижньому рядку і – о Боже! – що я бачу?..

Ріо-де-Жанейро, виявляється, розташовується в зовсім іншій країні – Аргентині! Принаймні так зазначалося в оголошенні, бо замість «Бразилія» студент вивів «Аргентина».

Було дуже ніяково від побаченого, але я пояснила, чому так трапилося, і ми всі щиро розсміялися.

Однак цей «географічний казус» залишився в моїй пам'яті до сьогодні. З нього винесла ще один життєвий урок: завжди перевіряти все, що доручаєш робити, щоб не траплялося непорозуміння, у яких, здається, і винних нема.

Інший, глобальний, висновок випливає із нинішньої політичної ситуації: як легко одним розчерком пера «привласнити» собі наш Крим, і Донбас, і навіть території не окуповані, і вписати їх у свою рашистську конституцію як власні федеральні землі...

У Віри Вовк щодо росії, російської мови була чітка позиція: письменниця вважала, що окупація культурно-інформаційного простору України росією свідчить про цілеспрямований і осмислений характер цих дій, щодо яких нам треба виробляти захисну протитоту.

Пам'ятаю у зв'язку з цим такий випадок. Десь чи не на самому початку 2009 року я підготувала короткий лист-поздоровлення пані Вірі з Новоріччям та днем уродин – письменниця народилася 2 січня – і попросила колегу відправити його електронною поштою на її адресу.

Іван Іванович (так звали колегу) швиденько набрав текст і відправив. За якийсь час прийшла відповідь: «Дякую Вам за вітання, але не розумію, чому замість українських літер «е», «и» написано російські «э» «ы», а замість української букви «і» з крапкою – російська «и».

Пояснюю Вірі Остапівні, що це трапилося тому, що в нас клавіатура – російська, бо українську поки що купити нема де – дефіцит.

На це отримую чітку відповідь: «Бачите, пані Аделю, як російська мова чітко тримається за свої позиції? Вона як була цементом російської імперії, так і досі залишається

ним. І, на жаль, навіть у незалежній Україні використовується як дієвий інструмент мовної експансії та бажаної реставрації московського царства, яке, як довела історія, не може відновитися без України».

Нагадую, що цей епістолярний діалог між нами відбувся за п'ять років до початку віроломної війни росії проти нашої суверенної держави.

У березні 2008 року Вірі Вовк було присуджено Національну премію імені Т. Шевченка за книги «Сьома печать», «Ромен-зілля» та переклади творів української літератури португальською мовою.

Ми щиро привітали лавреатку. Потім у контактах настала перерва.

Першого серпня 2010-го року пані Віра в листі пояснює тривалу павзу в спілкуванні хворобою легень, запитує, чи все в нас добре. Передає вітання кутським союзнянкам, серед яких – її давні подруги, і ділиться планами своєї майбутньої поїздки в Україну, під час якої хоче відвідати Кути, Чернівці, Ужгород і провести творчі зустрічі з читачами.

Ось дослівний витяг з її листа: «Я довго Вам не відписувала, бо хворіла (запалення легень). Тепер я вже майже здорова, беру тільки інгаляції і роблю віддихову терапію. Якщо Бог дозволить, хочу вибратися із Зоєю і письменницею Евою Гата (Ольгою Косак, дружиною мого львівського видавця) на літературне турне по Україні. У плані також Кути, Чернівці й Ужгород, але про дати треба домовитися, бо я зможу, з кліматичних причин, вибратися десь з половини квітня, не раніше.

Надіюся, що біля Вас усіх усе добре. Тепер, знаю, у Вас – гарячий час, а в нас було пекельне літо (до 46⁰ Цельсія в тіні!). Сподіваюся, що в наступному році буде краще.

Сердечні вітання також паням зі Союзу українок.

Ваша Віра»

Навесні 2011-го року письменниця прибула на рідну українську землю і, як зазвичай було в попередні роки, відвідала Кути. Теплою вийшла її зустріч з мешканцями рідного містечка. Гостю сердечно вітали посестри союзнянки на чолі з головою осередку Богданою Баб'юк і, звісно, щирою приятелькою Марією Бойчук-Бернюгою. Ми мали змогу в домівці Союзу українок довірливо поспілкуватися з пані Вірою, порозмовляти на різні теми, що цікавили і її, і нас. Шкільні подруги письменниці Оріся Вінтоняк, Анна Титула, щира прихильниця її творчості Віра Кулешір, котра по крупинках збирала інформацію, що публікувалася в українській пресі й ретельно систематизувала її, журналіст Василь Глібчук, письменник Микола Близнюк, художник Антон Григорук, звісно ж, і я – усі ми мали про що запитати й про що розповісти Вірі Остапівні.

І хоча наша розмова дещо затягнулася, але вона нікого не втомила, як не може втомити зустріч рідних і близьких людей, які її довго чекали. Ми зазнімкувалися на пам'ять, навіть зафільмували наше спілкування: Ніна Васильченко-Каверіна, аспірантка катедри української літератури Чернівецького національного університету, запросила для цього телеоператора.

2012 року ми підготували й провели науково-практичну конференцію «Родина Селянських-Вовк у контексті національно-духовного і культурного життя Галицької Гуцульщини та розвитку медицини краю», а крім неї, низку заходів із вшанування пам'яті видатного лікаря, доктора медицини і громадського діяча, яким Гуцульщина пам'ятає О. Селянського.

Віра Вовк прагнула, щоб пам'ять про батька, його самовіддане служіння людям не загубилися в плині літ, і тому схвально поставилася до нашої ініціативи.

Скажу, що захід нам вдавсь через небайдужість громадськості, активну участь владних структур, серед яких – Косівська районна державна адміністрація та районна рада, Кутська селищна рада, Косівська районна та Кутська міська лікарні, організація «Союз українок».

Голови районної адміністрації та районної ради Ярослав Шинкарук і Андрій Клуб брали участь у засіданнях оргкомітету (очолюваного мною), допомагали фінансово, залучали управління культури до наших заходів, підготовки концертів, виставок, обговорення книг і всього іншого. Програма охоплювала два дні: 18–19 квітня 2012 року.

Активна членкиня оргкомітету М. С. Бойчук-Бернюга клопоталася тим, що мало відбуватися в Кутах 18 квітня: панахидою біля меморіальної дошки О. Селянському, «круглим столом» у Кутській міській лікарні, концертом у селищному будинку культури.

Я ж перемовлялася з доповідачами, складала програми, визначала локації для конференції та виставок. Хотілося, щоб члени родини також узяли участь у наших заходах, – і вони відгукнулися: Нестор Волянський із Сан-Франциско (США, штат Каліфорнія) – магістр політичних наук, Зореслава Брацайко – докторка медичних наук, професорка (Київ), Ярема Селянський – журналіст, член НСЖУ (м. Міжгір'я, Закарпатська обл.), Марія Вовк (Двораковська) із чоловіком Едуардом Двораковським (м. Калуш, Івано-Франківщина).

Для проведення цих важливих заходів ми отримали благословення правлячого архієрея Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ єпископа Миколая Сімкайла. 19 квітня вранці отець декан Косівського деканату УГКЦ Роман Іванюлик відправив подячне богослужіння в церкві св. Василя Великого м. Косова. Учасників привітали Ярослав Шинкарук та Андрій Клуб (Косівська РДА та Косівська районна рада), а також Ганна Ерстенюк, проректорка з наукової роботи Івано-Франківського медичного університету. У рамках конференції відбулося пленарне й три секційні засідання, під час яких загалом виступили 25 доповідачів – із Києва, Львова, Тернополя, Івано-Франківська, Міжгір'я, Верховини, Коломиї, Косова, Калуша, Тисмениці, Чернівців, а також із Сан-Франциско.

Робота була хоча й напружена, але дуже цікава. Учасники знайомилися, жваво спілкувалися, обмінювалися контактами. Над усіма витала світла гуманітарна аура, мовби відблиски духовної сили, властивої Вірі Вовк та її батькові – Остапу Селянському, якими вони щедро наділяли нас у Косові й Кутах, – і це світло тільки примножувалося.

На пленарному засіданні я виголосила доповідь «Тяглість національно-духовних традицій у творчості та науковій діяльності Віри Вовк (Селянської)». Цікавими й актуальними були доповіді всіх науковців і громадських діячів, які виступили на секціях медицини, духовності та освіти, літератури й мистецтва.

Мені запали в душу глибокі думки про мистецтво, озвучені Юрієм Павловичем, художником, членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України, заслуженим майстром народного мистецтва України, у його доповіді «Духовно-естетичні та світоглядні ідеали українського мистця в їхньому образно-пластичному втіленні». Гадаю, що й Віра Вовк, почувши їх, погоджувалася з художником, оскільки знайшла в них суголосність із власними.

До цього заходу художник Антон Григорук написав портрет Остапа Селянського, який розмістили в актовій залі Косівської районної лікарні перед столом президії. Портрет автор написав зі світлини, наданої пані Вірою. Прикрашений чудовим гуцульським вишитим рушником, він органічно вписався в цю наукову подію, засвідчуючи зриму присутність поміж нас видатного лікаря й визначного гуманіста, який, вірний клятві Гіпократата, під час нальоту союзницької авіації на Дрезден не покинув пацієнта самого, щоб зійти в бомбосховище, а залишився разом із ним і загинув за операційним столом.

Дещо пізніше, десь наприкінці 2015-го чи в 2016-му році (на книзі нема дати), Віра Вовк передала нам повість Анджея Ходацького «Лікар Селянський», польського лікаря, який вивів на книжці таку присвяту своєму старшому колезі: «Стою в ряді свідків та схиляю голову до землі перед тим, що зробив лікар Остап Михайло Селянський. Нехай пам'ять про нього буде вічною гордістю в його сім'ї».

Віра Вовк, як мені здається, навіть будучи людиною вже досить літньою і згадуючи про батька, завжди відчувала себе татомовою донечкою – чи то зовсім маленькою, коли жила з ним у Кутах і вечорами слухала татусеву казку під тихий шепіт вічнозеленої туї в них під вікном, чи то вже юнкою – у Німеччині, у Дрездені, де він оберігав її від воєнних небезпек і поневірянь. Цей міцний духовний зв'язок між ними тривав усе Вірине життя і, за Божим велінням, мабуть, продовжився й у вічності...

2013 року Віра Вовк разом із подругою, художницею Зоєю Лісовською-Нижанківською зі Швейцарії, знову побувала в Україні. Приїхавши у квітні, письменниця реалізувала широку програму візитів у навчальні заклади та музеї різних міст, де відбувалися презентації її книг, і тому в рідні Кути загостила аж у травні, у Світлий Великодній тиждень.

Яка це була чудова пора! Стояла тепла сонячна погода, наповнена пахощами зелених трав, незрівнянними ароматами квітучих садів, концертами пернатого співочого птаства, що мовби дякувало Господу за цю благословенну Великодню благодать.

Марія Степанівна Бойчук-Бернюга запросила нас до себе додому, де в затишній приємній атмосфері ми провели кілька годин у товаристві господині та пані Віри і пані Зої. Віра Остапівна розповідала про свої книги, з яких мене надто вразила «Чар-писанка», розговорилися про нечисленні, на жаль, дослідження нематерикової української літератури в нашій вітчизняній філологічній науці й згадали одного з дослідників – талановитого науковця й поета Олександра Астаф'єва, з яким, а також з його дружиною Марією Астаф'євою, я була добре знайома.

Мова несподівано зайшла про мандалу (Віра Остапівна вимовляла «мандала»), бо мене особливо привабив цей символ, адже так називалася книга її віршів 1980-го року. Письменниця розповіла, що вона під час своїх подорожей зацікавилася ним, адже в азійських країнах він широко використовується не лише в мистецтві та духовних індуїстських і буддистських практиках, але й у побуті. Вона бачила зображення мандал на будинках, на предметах одягу, в інтер'єрі і навіть витатуюваними на тілі. Люди вірять, що ці символи допомагають зцілитися від недуг, захищають від зла, від недоброзичливців і лихих очей. Тому й в Індії, Китаї, Японії вважають, що мандала має бути в домі, адже її значення пов'язані з життям та вітальною енергією всесвіту.

Пані Віра сказала, що в її творчості мандала – як коло – символізує вічність, яку втілюють сонце, яблуко, вінок, коло гуцульського чоловічого танцю «Аркан» або ж річне коло народних свят, як в «Тотемі скальних соколів». Маю цю книжку, тоді ж і підписану мені її рукою: «Дорогій пані Аделі – з любов'ю. Віра В.», – у своїй бібліотеці й дорожу нею особливо, бо весь час, коли беру її до рук, згадую нашу задушевну розмову.

Антон Григорук, мій чоловік, так само захопливо розмовляв із Зоєю Лісовською: обоє художники, вони відразу знайшли спільні теми, що стосувалися класичного і модерного мистецтва, особистої творчості кожного з них.

Наступного дня вже в ширшому колі була зворушлива зустріч у домівці Кутського осередку Союзу українок, куди вельми приємна очільниця осередку Богдана Баб'юк запросила творчу інтелігенцію Косова і Кут. На цьому зібранні були ми з Антоном, поети Микола Близнюк (Старі Кути), Петро Коваль (Дніпро), аспірантка Ніна Васильченко-Каверіна, яка досліджувала листування Василя Стуса з Вірою Вовк, літераторки Марійка

Лазарович та Надія Пасічняк, журналіст Василь Глібчук, лікарки Оксана Шкроміда та Марія Бойчук-Бернюга, викладачка Кутської музичної школи Людмила Ковалюк, працівники Кутської селищної ради та Будинку культури Надія Григорчук, Лілія Гулейчук, Христина Будзан, шкільні подруги Віри Селянської-Вовк Оріся Вінтоняк та Анна Титула, яка жила в будинку, де колись провела дитячі роки маленька Віра, а також школярі місцевих шкіл, учителі, мешканці селища.

Світлиця союзнок була причепурена вишитими рушниками, писанками, квітами. На одному з малих столиків розмістився великодній кошик, поруч – паска, прикрита гуцульською барвистою серветкою із написом «Христос Воскрес! Воістину Воскрес!»

Із Великодньою втіхою зустрічали кутяни свою знамениту землячку. У слові про Віру Вовк я зачитувала вислів Дмитра Павличка з листа до нас від 4 січня 2012-го року: «Віра Вовк – це видатна, та ні, мабуть, велика людина, що не зламалась на чужині, перемогла відчай по смерті свого батька, самотійно здобула освіту в Німеччині, потрапила з п'ятьма доларами в кишені до Бразилії і там стала письменницею, переслідуваною в радянській Україні, мужньою вчителькою багатьох літераторів українських (за кордоном і на рідній землі)». Передала письменниці й прикінцеві слова із цього листа: «Як побачите колись Віру Вовк, скажіть їй, що я ніколи її не забуду».

Вірі Остапівні були дуже приємні ці рядки від Павличка, як і його стаття про неї під назвою «Як зоря в долоні Бога», опублікована в «Літературній Україні» за 14 жовтня 2008 року. Це число «ЛУ» ми піднесли їй у презент, хоча, можливо, пані Віра його й мала, адже від 2008-го до 2013-го кілька разів відвідувала Україну.

Наша розмова тривала кілька годин. Діти декларували поезію Віри Вовк, показували інсценівки за її творами. Дехто прочитав власні вірші, які вона похвалила. Особливо її вразив спів Людмили Ковалюк, викладачки Кутської музичної школи, яка з неймовірною майстерністю виконала кілька українських пісень і дещо з класичного оперного репертуару. Пані Віра запросила пані Людмилу в Бразилію, сказала, що зможе організувати її концерти в Ріо-де-Жанейро. Співачка схвильовано сприйняла високу оцінку письменниці, що було не просто компліментом, а професійним визнанням таланту виконавиці, бо ж – не забуваймо! – Віра Вовк в університеті здобула ще й фах музикознавиці.

Приязна, добра розмова відбулася й за столом, гостинно накрытим союзнянками. Ми обмінялися книжками – моїми дитячими, які своїми ілюстраціями, їх виконав Антон Григорук, припали письменниці до душі, а також дослідженням про закарпатського художника-різьбярю – «Юрій Павлович: бути собою».

Пані Віра, коли розглядала Павловичеві дереворізби, була вражена. «Це справжні шедеври!» – захоплено вигукнула вона. А дізнавшись, що ми з мистцем добрі знайомі, попросила передати йому вітання й побажання нових незрівнянних творів.

Про свою роботу над дослідженням епістолярію Василя Стуса та нашої гості розповіла Ніна Васильченко-Каверіна. Поет Микола Близнюк читав власні вірші й також підніс Вірі Остапівні книжку з дарчим підписом.

Цікаво зав'язалася розмова з письменницею у Василя Глібчука, який на той час працював у Косівській районній адміністрації, а до того – журналістом газети «Гуцульський край». Пан Василь із професійною майстерністю ставив письменниці запитання й отримував від неї мудрі, вичерпні відповіді. Їхню розмову він записав на диктофон і був дуже задоволений цим бліц-інтерв'ю. Прощаючись, ми бажали Вірі Остапівні доброго здоров'я і сподівалися на нові зустрічі.

Дев'яносторіччя Віри Вовк ми відсвяткували 2016 року в Будинку культури смт. Кути. Для цього створили оргкомітет, на якому вирішили провести ювілейне святкування як

літературно-музичну академію, тобто відмовилися від офіційних доповідей, а короткі виступи перемежовували словами ведучих та художніми номерами. Підготували гарне запрошення з портретом Віри Вовк у вишитій фіолетовими нитками сорочці – пані Віра любила її й кілька разів одягала на наші зустрічі.

Текст запрошення звучав так:

«Шановний (шановна)! Запрошуємо Вас на літературне свято “Живе в мені Гуцульщина моя”, присвячене 90-й річниці від дня народження видатної української письменниці, професорки університету в Ріо-де-Жанейро (Бразилія), лавреатки Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка, нашої землячки Віри Вовк (Селянської). Свято відбудеться 22 травня 2016 року в Будинку культури смт. Кути о 14. 00 год. Оргкомітет».

Наш захід зібрав численну аудиторію, був цікавим. Звісно, шкода, що на ньому не було самої ювілянтки, але запрошення я їй в Ріо переслала електронною поштою, а також, після урочистостей – фрагменти святкування у відеозаписі. Письменниця була вдячна, шкодувала, що стан здоров'я не дав змоги знову зустрітися з милими її серцю людьми.

Ми з Вірою Вовк більше не бачилися, хоча кілька разів на рік обмінювалися святковими привітаннями. А потім розпочалася світова епідемія ковіду, а пізніше – широкомасштабна війна. У цей час ми щороку мали тривалі поїздки до дітей у Францію, до Києва, різні клопоти та, на жаль, недуги, що вибивали зі звичної колії.

Про відхід Віри Вовк дізналася значно пізніше – після приїзду в Україну восени 2022-го року. Сум оповив душу: ріку життя перейшла дивовижна людина – світла, чиста, шляхетна, чий тихий голос якимсь незбагненим дивом звучав у серці кожного, хто мав щастя зазнайомитися з нею.

Згадую пані Віру майже її словами: світ не пропаде, допоки в ньому були й будуть особистості, осяяні великими і вічними Божими законами.

НАУКОВІ РОЗВІДКИ

Дмитро Базик

«РЕЛІГІЯ ТРИПІЛЛЯ»: ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ САМОБУТНЬОЇ РЕЛІГІЙНОЇ СПІЛЬНОТИ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ РІДНОВІРСТВА В УКРАЇНІ

У публікації на прикладі однієї з рідновірських релігійних течій сучасної України висвітлюються особливості її стихійного виникнення, розвитку, самоідентифікації та орієнтирів релігійної діяльності. Також у стислій формі розглядаються витoki цієї спільноти, джерела формування її віровчення та назви, особливості пошуків власної релігійної ідентичності, основні моменти рефлексії стосовно сфери сакрального, осмислення «ідеї Бога», репрезентація релігійної символіки та мистецтва, організація ритуально-культової практики та напрями релігійної діяльності. Специфіка становлення такої релігійної спільноти за цього розглядається не ізольовано, а в контексті взаємодії та взаємовпливів з іншими рідновірськими конфесіями України.

Виникнення та поширення різноманітних неоязичницьких релігійних рухів, діяльність яких спрямована на відродження або реконструкцію автохтонних, дохристиянських релігійних вірувань, можна назвати однією з тенденцій релігійного буття сучасного світу. Як слушно зазначає український релігієзнавець А. Колодний: «Нині світ переживає етап відродження язичницьких вірувань. Кількість язичницьких громад неухильно зростає і до того ж у різних країнах. Відбувається відродження язичницької духовності на фоні панівних у світі світської і християнської культури. Але зауважимо, що лінія успадкування язичницьких вірувань за цього не є неперервною. Язичництво постає дещо у видозміненому й осучасненому вигляді, саме тому його й називають новим (нео-)язичництвом»¹.

На теренах України вищезначений релігійний тренд має свою специфіку. Для його ідентифікації в українському контексті дослідники використовують такі поняття як «українське неоязичництво» або ж «українське рідновірство». Останнє зазвичай збігається з узагальненою самоідентифікацією сповідників неоязичницьких релігійних рухів на теренах України. Варто зауважити, що від самого початку свого виникнення українське рідновірство організаційно диференціювалось на декілька відмінних один від одного самостійних напрямів, які ніколи не були цілісним утворенням. Розпочавшись як світоглядний рух, воно почало набувати інституційного оформлення після здобуття Україною незалежності 1991 року. На сьогодні можна нарахувати більше п'ятнадцяти рідновірських організацій. Деякі з них на кшталт «Ягновіра» та «Ладовіра», припинили своє існування, так і не набувши свого остаточного інституційного оформлення, інші, такі як «КРУК» функціонують як незареєстровані релігійні організації. Окрім того, у середовищі офіційно зареєстрованих конфесій також відбуваються внутрішні трансформації, пов'язані зі зміною віровчення, культової практики,

¹Колодний А. М. Історіософія релігії. Монографія. – К.: УАР, 2013. – С. 106.

самоназви та напрямків релігійної діяльності, що є закономірним явищем для значної частини нових релігійних рухів.

У цій публікації ми не будемо перераховувати й описувати різноманіття всіх наявних в Україні рідновірських конфесій. Натомість відзначимо, що в результаті попередніх досліджень встановлено те, що процес інституціалізації рідновірських рухів в Україні відбувається у двох основних напрямках:

- *Еклектичному*, що характеризується довільним змішуванням різнорідних складових дохристиянських вірувань, окремих елементів індуїзму, ідей та практик руху «Нью-Ейдж» та яскраво вираженому акцентуванні на індивідуальному духовному пошукові, особистісному містичному досвіді.
- *Етнічному*, представники якого, ґрунтуючись на принципі пошуку власної етно-релігійної ідентичності, намагаються реконструювати стародавні політеїстичні вірування та архаїчні ритуальні практики, максимально наблизивши їх до автентичності².

Також зауважимо, що більшість рідновірських конфесій можна віднести саме до останнього напрямку інституціалізації. Відтак на прикладі однієї з таких релігійних організацій, що функціонувала тривалий час як самобутня, офіційно незареєстрована релігійна спільнота одновірців ми й зосередимо свою дослідницьку увагу. Її послідовники в різний період свого існування називали свою конфесію по-різному: «Релігія Природи», «Релігія Трипільля» або «Релігія Трипільської цивілізації». Останні дві назви самі собою апелюють до духовної спадщини Трипільської культури, яка існувала на території сучасної України в період між 5500 та 2750 роками до н. е.³ Про особливості становлення релігійної конфесії такого типу йтиметься в цій публікації в контексті процесів інституціалізації рідновірства в Україні.

Заснування конфесії

Релігійна спільнота розпочала свою діяльність 2000 року, засновники поставили собі за мету відродити автентичні стародавні релігійні вірування, що існували в минулому на теренах України. На початку 2000-х років в Україні активно розвивалися приватні та державні колекції трипільських старожитностей, видавалося все більше інформаційних матеріалів та наукових праць. «Трипільська мода» зайшла навіть в окремі політичні кола разом з тогочасним прем'єр-міністром, а згодом і третім президентом України В. Ющенком. Саме він на державному рівні став гарним амбасадором Трипільля, що задавало певного тону тогочасній інтелігенції. На ці ж роки припадає вихід у світ двотомника «Енциклопедія Трипільської цивілізації», який підсумовував 130-річні дослідження трипільської культури⁴. Відтак самоорганізація релігійної громади, яка поки що не мала окремо визначеної назви, була певною реакцією на тогочасний тренд зацікавленості Трипільською культурою. Як зазначають послідовники цієї рідновірської конфесії: «заснування релігійної громади було також присвячено до нового

²Базик Д. Початки інституціалізації неоязичницьких рухів: європейський контекст / Інституційні процеси конфесійного життя світу й України. Колективна монографія. За редакцією професора А. Колодного. – К.: УАР, 2015. – С. 290.

³ Трипільська культура. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0

⁴ Енциклопедія Трипільської цивілізації. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%8F_%D0%A2%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97

міленіуму», що за світоглядними орієнтирами вірян повинно було символізувати час зміни епох та початок духовного просвітлення людства.

Релігійна громада почала проводити свої зібрання на території приватного будинку в передмісті Києва, який функціонує й до сьогодні та називається вірянами «Релігійним (або Духовним) центром»⁵. Один із засновників конфесії та співвласник приватного будинку, де однодумці почали свою релігійну діяльність, В. Перегінець в інтерв'ю повідомив, що місце під будівництво було обрано не випадково. Він зазначив, що «особливу увагу приділено природному пейзажу, де постала священна споруда. Ділянка під забудову розташовувалася в дубовому гаю, немовби всередині умовного кола зі стародавніх дерев у центрі якого й постала майбутня споруда». На сьогодні Духовний центр оточений з усіх сторін рослинами-велетнями, а В. Перегінець разом з однодумцями пишається тим, що жодного дерева не було знищено під час будівництва. Він зазначає: «Для вірян громади – це святі Древа, символи “живого культу”, відновлювальні функції яких були помічені на оздоровленні не лише одного рідновіра».

До цього потрібно додати окремі деталі про особливості місця розташування Духовного центру конфесії, оскільки зі східної частини світу майже впритул примикає річка, яка немовби бере свій виток саме з цього місця. Як зазначають окремі рідновіри: «зранку на рівнодення “сонячна доріжка” стелиться по блакитній гладі води саме в центр кола зі стародавніх дубів», де й була збудована сучасна сакральна споруда. Така природна особливість ландшафту та сонячні світлові ефекти, які розгортаються в цій місцевості на рівнодення приваблювали до себе багатьох послідовників інших конфесій рідновірської спрямованості. Відтак Духовний центр став осередком релігійного діалогу різноманітних рідновірських конфесій України.

Формулювання назви релігійної організації

Однак тривалий час рідновірська спільнота однодумців існувала без певним чином оформленої назви. Та все ж з часом виникла необхідність інституційного оформлення громади. Цікаво, що 2017 року майже одночасно виникли дві назви досліджуваної релігійної спільноти: «Релігія Природи» та «Релігія Трипілля», що фігурували паралельно в інформаційному просторі українського рідновірства. Зокрема, «Релігія Природи» – з 01.02.2017⁶, а «Релігія Трипілля» – з 22.06.2017⁷. Варіативність назв однієї й тієї ж самої конфесії, імовірно, на початку виникла з мотивів долучення до нової релігійної організації неофітів з різними поглядами на розвиток українського рідновірства. Зокрема, назва «Релігія Природи» апелює до наслідування релігійних течій західного взірця, що отримали свій бурхливий розвиток у Великій Британії на початку двотисячних років. Водночас до такої назви конфесії спонукали самі особливості місця розташування її культового будинку (Духовного центру), де фактично розпочались перші зібрання громади. Таке місце з одного боку викликає певні емоційні асоціації та естетичні вподобання, а з іншого – підкреслює екологічну спрямованість ціннісних орієнтирів послідовників цього релігійного напрямку, в основі яких лежить почуття глибинної шани до довкілля.

Що ж стосується назви «Релігія Трипілля», то вона була обумовлена з одного боку обставинами: Трипільська культура набуває бурхливого розвитку та популяризації в Україні, а з іншого – специфікою пошуку власної етно-релігійної ідентичності вірян релігійної інституції та спробами реконструкції релігійних вірувань та світоглядних орієнтирів

⁵ Релігія Трипілля. Опис символу «Дерево Життя» в Релігійному Центрі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=H2MFLq-ZAfl>

⁶ https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/41115880/

⁷ <https://www.youtube.com/channel/UCQ2x3XMiUkrZ1J1gC5imxzw>

представників давньої Трипільської культури. Якщо ж звернутись до термінології, що визначає саме поняття «Релігія Трипілля», яке поширює досліджувана рідновірська організація, то можна переконатися в ототожненні формулювання назви організації з духовною спадщиною стародавніх трипільців. Зокрема, на офіційному Youtube каналі, який використовує релігійна громада зазначається таке: «“Релігія Трипілля” – це автохтонна, традиційна релігія стародавнього генофонду Європейської цивілізації, яка сягає 7 тисячолітньої давнини. Вона природно утворилась і сповідувалась самим народом, розвинулась шляхом еволюційного переходу населення Європи від привласнювального до відтворювального господарства (землеробства) і утримувалась в орбіті первинної духовної інтелігенції. Територіальним ядром розвитку такої духовної традиції постали землі сучасної України. Тих стародавніх предків українців сучасники називають трипільцями, а їхню культуру – “Трипільською цивілізацією”»⁸. Офіційним інформаційним простором, у якому зазначена громада поширює свою діяльність, постає Youtube канал під назвою «Релігія Трипілля».

Як бачимо, хоча досліджувана релігійна спільнота фактично діяла з 2000 року основні варіанти її назви, які б вирізняли конфесію з-поміж інших у публічному просторі можна зафіксувати лише з 2017 року.

Особливості релігійної самоідентифікації

Не зважаючи на те, що фактично з 2021 року самоназва конфесії «Релігія Трипілля» стала панівною, витіснивши назву «Релігія Природи» на другорядний план, проте спілкуючись з її послідовниками можна переконатися в тому, що найменування організації не є «непохитною істиною», яка здійснює безпосередній вплив на самоідентифікацію вірян. Адже досить часто вони себе називають «природовірами», хтось «сонцепоклонниками» або ж просто послідовниками природних релігій. Водночас для сповідників досліджуваної релігійної організації досить поширеною є самоназва «язичництво», що є характерною ознакою для громад етнічного напрямку інституалізації українських неоязичницьких громад. Такі самі ідентифікаційні поняття як «природовірство» та «язичництво» за своєю сутністю виступають у самосвідомості багатьох рідновірів як слова-синоніми.

Осмислення «ідеї Бога»

Якщо ж говорити про специфіку рефлексії стосовно сфери сакрального та осмислення «ідеї Бога» в послідовників «Релігії Трипілля», то в них практично відсутня суб'єктивна назва імені Бога, що притаманна для багатьох традиційних релігій. Природовіри вважають недоречним ділити єдиний виток священного існування за окремими іменами богів. Вони вважають, що «космічний розвиток та ті безкінечні сили, які породили життя на Землі, не потребують особистого імені подібно до людських істот. Навпаки, поняття всезагального має бути визначено й загальною термінологією мовного апарату людини, що не буде на ментальному рівні продовжувати роз'єднувати релігії за назвами богів». Така позиція засвідчує про світоглядний пантеїзм у вірян «Релігії Трипілля» та постулювання ідеї безособового сакрального начала, інакше кажучи осмислення «ідеї Бога» відбувається в абстрактній площині. Окрім того, послідовники організації є адогматичними, оскільки в них відсутня наявність якихось теологічних творів та віросповідних доктрин.

Репрезентація конфесійної символіки

Значну увагу послідовники конфесії приділяють репрезентації та інтерпретації власної релігійної символіки.

⁸ Релігія Трипілля. URL: <https://www.youtube.com/@user-bw7ez2cc6g>

Фрагмент стінопису «Дерево Життя» з
Духовного центру «Релігія Трипілья»
(Художник В. Крижанівський, 2000 р.
розмір 5х5 м)

Варто окремо розглянути головний релігійний символ «Релігії Трипілья» – «Дерево Життя», що займає центральне місце в головному ритуальному залі Духовного центру, розташованому в замиському будинку під Києвом (Україна) («Figure 1»).

Уся композиція картини починається з живого вогню, стилізованого віттаря, над яким, власне, зображено велетенську, деталізовану картину. Під час детального вивчення картини / конфесійного символу «Релігії Трипілья», помічено, що в нижній частині стінопису біля коріння «Дерева» зображено суто ритуальний посуд трипільського зразка, який немовби підкреслює витoki всієї композиції. Біля коріння міфологічного Дерева зображено зародок золотої зернини (символ Золотої доби), від якого тягнеться хліборобський колос пшениці, який вище по композиції немовби прориває простір до українських символів, єднаючи минуле з сучасним⁹. У центрі всієї композиції зображені чоловічі та жіночі сутності, Батько Небо з Матір'ю Землею, які уклали священний шлюб і утворили людський Всесвіт, що на картині теж зображено.

У Матері Землі чи Матері Світу на чолі зображено символ плодючості, який у мистецькому виконанні одночасно стосується й образу Батька. Якщо придивитися уважніше до цієї деталі картини, то цей знак немовби проявляється амулетом-підвіскою на шії Батька, але водночас цей символ фігурує і на чолі Матері Землі. Такий художній ефект було створено митцем-

рідновіром В. Крижанівським для підкреслення священного єднання двох космогонічних складових Всесвіту. У правій руці Богині «Ріг достатку» (символ землеробської самодостатності похідний від архаїчного культу Тельця), у лівій ритуальна чаша заповнена водою. За повідомленням власників картини, таке зображення Богині Матері узгоджується з міфом, у якому вона одночасно виступає землею та річкою. Іконографічно вивільнені з ритуальної чаші «води» витікають до міфологічного «Дерева», тим самим підкріплюючи міф про «Дерево Життя» від якого походить повноводна «ріка життя». Сповідники «Релігії Трипілья» вірять, що річка, яка витікає від півніжжя будинку Духовного центру і є тією «водною святинею» (хоча конфесією вшановуються всі природні джерела).

Небесний Батько з картини «Дерево Життя» зображений з відповідною чоловічою небесною символікою. На чолі образу зображений символ «Тризуба», сучасного герба України. Конфесія дотримується точки зору, що герб України похідний від «Двозуба» літописного князя Святослава Ігоровича (Святослава Хороброго) і вважають, що його джерела своєю чергою походять з трипільського світу від образу та культу Небесного Тура (Бога Бика). Тому на картині «Дерево Життя» такий символ розміщено в її найвищій частині, на чолі Батька, чим підкреслено аспекти «високості» та «рогатості» одного з найдавніших релігійних символів української землі. Потрібно додати, що релігійна громада «Релігія Трипілья» також

⁹Світло пращурів наших. Альбом творчості Віктора Крижанівського. К. : «Схід-Захід», 2010. – С. 8.

вшановує державні символи України. Разом з тим популяризує світоглядні символи – «Двозуб Святослава», «Світове Дерево» та «жовто-блакитний» прапор.

У руках у Батька з картини «Дерево Життя» зображені предмети, які призначені для захисту та просвітлення людей. У правій руці – меч піднятий до гори, обвитий квітковими гірляндами (меч справедливості), у лівій руці – факел з небесним вогнем просвітлення. Міфологічний образ підсилений полум'яними мотивами, що для вірян конфесії слугує невербальним повідомленням про його небесне походження від космічно-небесного вогню.

Зверху «Дерева» зображена Сварга, або ж вогняно-космічний коловорот, у якому і поєднані дві половини космогонічних сутностей Небесного та Земного. Ця Сварга нагадує трипільські розгортки з ритуальної кераміки тільки в осучасненому вигляді. Саме такий символ для конфесії слугує виявом закономірного порядку, священної реальності та природної впорядкованості, де людство у своїй онтологічній залежності є єдиним цілим з трансцендентним джерелом, яке в конфесії прийнято називати «Космічним Порядком, Законом або Богом».

Варто зазначити, що наявність культу «Священного Дерева» в автохтонних архаїчних культурах, підтверджується належною кількістю археологічних знахідок та у своєму сакральному значенні його символ ґрунтується на землеробських культах вшанування рослин та родючості.

Іншим важливим сакральним символом конфесії постає – «Сонце Року». Як приклад, станом на 2000 рік у головному ритуальному залі Духовного центру «Релігія Трипілья», у його стельовій частині, було влаштовано композицію Сонця з десятих рівних частин-променів від яких немовби розгортається сонячно-вогняна Сварга (**«Figure 2»**), (**«Figure 3»**).

«Figure 2». Символ «Сонця Року» з ритуального залу громади «Релігія Трипілья» (вигляд знизу)

«Figure 3». Символ «Сонця Року» з ритуального залу громади «Релігія Трипілля» (вигляд на схід)

Кожен із променів візуально підсилений та підсвічений світильником. Середина Сонця виконана з трьох умовних кіл, кожне з яких виокремлено відтінком жовтого кольору. Таке Сонце Року має ще й приховану символіку: у темну пору доби починає проявлятися люмінесцентний прихований знак Сонця – це сім кіл, які для послідовників конфесії означають число зародження. «Саме у такий спосіб ми хотіли виразити метафору Року в новоствореному Релігійному центрі, але з фінансових та технічних причин не встигли все завершити» – повідомляють ідеологи громади. За задумом, світильники почергово по колу мали вмикатися відповідно до руху Сонця в Році. Перший світильник влаштований якраз на умовній лінії схід-захід, на точку весняного рівнодення, на конфесійний Новий Рік. Коли Сонце зримо рухається на північний схід до літнього сонцестояння, відповідно до цього по колу конфесійної інсталяції мали почергово підсвічуватись і світильники. Коли в апсиду ритуального залу пробивається світло урівноваженого осіннього дня (час осіннього рівнодення), відповідно має запалюватись світильник, який зорієнтований на світову вісь схід-захід у західній частині інсталяції. Далі відповідно до руху Сонця на південний схід до часу зимового сонцестояння «Сонячне Коло Року» синхронно з часом та простором має підсвічувати річний шлях. Світло всіх десяти світильників у природовірів асоціюється з повним річним колом. Напередодні весняного рівнодення – конфесійного Нового Року, усе світло гаситься, а у священний час відродження Природи та Року запалюється перша лампа Нового Року та розводиться вогонь у вівтарі (фактично камін) під картиною «Дерево Життя».

Також у конфесії «Релігія Трипілля» наявний ще один значущий символ енеолітичних землеробів. Це символ «Дворогів Тура» який у сучасній релігійній організації популяризується під гербом князя київського Святослава Ігоровича (Хороброго), так званим «Двозубом Святослава». Громада наводить детальні аргументи на користь того, що джерела знаку Святослава Хороброго треба шукати в ментально-психологічному зв'язку зі священним трипільським знаком «Тура». Офіційний логотип «Релігії Трипілля» – це священне Дерево об'єднане в одній композиції з Дворогами – Гербом Київської Русі часів Святослава Ігоровича («Figure 5»).

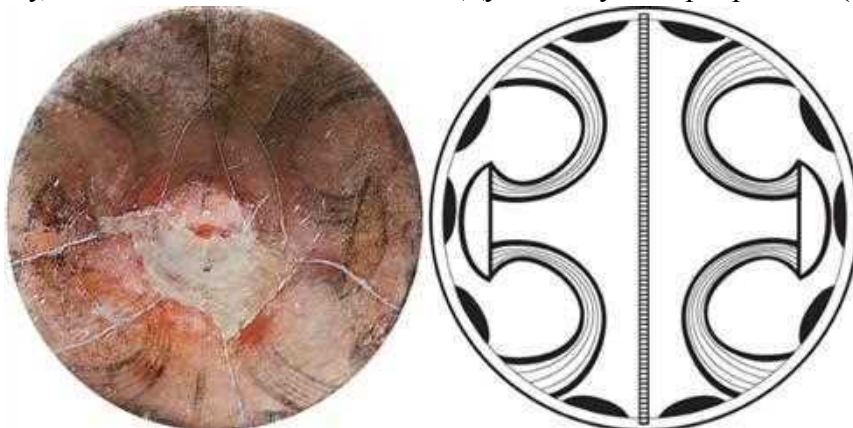

«Figure 5». Офіційний логотип «Релігії Трипілля»

Такий логотип громади відомий з 2017 року, коли він розпочав популяризуватися в різних відеороликах на відеохостингах. Також поряд з таким логотипом поширюється друкована продукція громади.

Календарно-культова практика

Важливо зазначити, що в громаді «Релігія Трипілля» за власним календарем свят (прийнято за основу трипільський Небелівський диск¹⁰) найбільше вшановуються астрономічні дати рівнодень та сонцестоянь, і коли в ці дні Сонце потрапляє до ритуальної зали Духовного центру конфесії – це символізує для вірян найбільш урочисті події в році. «Небелівський диск» є важливим культовим предметом релігійної громади і вважається вірянами автентичним «Трипільським Колом Року». Згідно з проведеними науковими реконструкціями він містить у собі десяткову систему обчислення (гіпотеза про трипільський Рік з десятих місяців), а в його центрі зображено три окремі лінії. Річний облік «Небелівського диску», імовірно, вівся по колу і заповнювався відповідними фішками гармонійно з проходженням року. Це досить співставно з сучасним символом «Сонячного Кола Року» громади «Релігія Трипілля». Зазначимо, що відкриття «Небелівського диску» в часовому плані розійшлося з відкриттям Духовного центру рідновірів, як мінімум на дванадцять років, що може вказувати на предикторський фактор у діяльності ідеологів релігійного об'єднання. Хоча не виключено, що відповідну модель сприйняття року було досліджено та запозичено конфесією з інших трипільських артефактів календарного типу, відомих ще з XX ст. Гарною ілюстрацією такої думки може слугувати трипільський артефакт календарного типу, виставлений на експозицію в Духовному центрі громади («Figure 4»).

«Figure 4». Трипільський артефакт календарного значення. Експонується в Духовному центрі «Релігія Трипілля» (Україна).
Приблизно IV тис. до н. е.

¹⁰ Zavalii, O. (2023). Nebelivka disk. Holy relic of the Trypillia temple (4,000 BC). Kyiv: Spiritual Center of the «Religion of Tripillia» denomination. ISBN 978-617-7565-80-1.

Представлене «Священне блюдо», очевидно, передає символіку кола, яким стародавні трипільці позначали рік. Таке коло поділене навпіл «драбиною» – символом проходження, теж достатньо повторюваний сюжет трипільського світу. По великому вінцю тарілки зображені десять напівкіл – імовірно відображення десятиох місяців чи періодів архаїчного року, що можна зіставити з дослідженням автентичного Трипільського календаря – «Небелівського диска». Примітно, що зображення «драбини» через усе умовне Коло поділяє Рік на два півроки з відповідними сюжетними розгортками. Тож, імовірно, трипільська спадщина, яка перебувала в приватній колекції громади на момент створення Духовного центру, стала взірцем для створення матеріальних відповідників в архітектоніці замиського будинку.

Велике значення в релігійній спільноті приділяється культу рослинності та священного Древа, вшанування якого є чи не головною особливістю «Релігії Трипільля». Наприклад, у релігійній громаді існує традиція висаджувати дерева після народження дитини, а освячення немовляти проводиться вже із залученням до ритуалу дерева-однолітка. Таке «Дерево Життя» висаджується над дитячим місцем (плацентою), що у конфесії організовано на сучасному рівні. Родове місце матері й дитини після появи нового життя не утилізується як відходи, а в законодавчому порядку (після оформлення відповідних документів) передається батькам (сповідникам конфесії чи симпатикам), які своєю чергою й проводять ритуал з висадженням Древа Роду здебільшого неподалік оселі чи родинного осередку. Такі Древа висаджують на схід сонця, а вода, яка залучається в ритуалі освячення дитини виливається під рослину. На ютуб-каналі конфесії популяризується мотиваційний відеоролик з дитиною лідерів релігійного руху, яка доглядає власне «Родове Дерево». «Під моїм “Родовим Деревом” прихований мій пуп. Тут моя батьківщина!» – каже дитина. «Це символи мого роду», – вказує на конфесійний символ дитина тримаючи в руках автентичний трипільський горщик з іконографією священного «Древа».¹¹ У цьому відеоролику помітно намагання ідеологів конфесії передати суть священного символу, який має своє походження ще з трипільських часів. Такий символ, за коментарем одного з послідовників громади «єднає реальність минулого з реальністю сучасного, а художній символ Древа втілює священність живого світу (одна реальність являє іншу)».

Образ священного Древа в громаді «Релігія Трипільля», з огляду на його виняткову архаїчність та міфоритуальне значення, переходить у сферу різносторонньої конфесійної ритуальності. Дерево для природовірів – це центральний образ світобудови, втілення елементів буття, яке пов'язує людські покоління зі священною реальністю предків та безперервною культурною традицією. Природовіри вважають дерева певним трансцендентним явищем, через довготривалість їхнього життя, тому ці живі творіння природи уособлюють колективне знання поколінь. Біля дубів (дерева, які по колу оточують Духовний центр) проводяться релігійні урочистості, збори, богослужіння і навіть весілля. Існує традиція від дубів центру брати жолуді та висаджувати їх у разі народженні дітей чи використовувати як обереги серед одновірців. Паростки дубів від підніжжя Релігійного центру «Релігія Трипільля» висаджуються біля різних сакральних об'єктів України та навіть за її межами. Відомо, що неподалік від місця Небелівського храму вже доглядають за невеличким деревцем, а у 2015 р. лідерка РУНВіри Рунмама Світанна (О. Свириденко) узяла землю, річкову воду та плоди дуба від природовірського центру до Святині Матері-України в США.

Дерево, як архетип та двійник людського життя, використовується в громаді також під час здійснення обряду проводів та поховання померлого. Конфесія практикує кремацію, подібно до давніх трипільців, а прах ритуально покладається під обране за життя Дерево чи

¹¹ Трипільська спадщина формує моє життя! URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uuZdS856o7g>

під власне «Родове Дерево». Ритуал здійснюється в бік східної сторони світу з врахуванням положення сходу Сонця в день поховання. Залишки померлого в конфесії мають космогонічне значення, вони повинні пройти єднання з космогонічним Деревом – образом всезагальної Природи та символом циклічного відродження. У слов'янській пісенній традиції відомий сюжет посмертного втілення коханого в кущі калини. Окрім того, насіння калини схоже на серце. У східнослов'янській міфології та фольклорі в самій серцевині «Дерева Життя» сховані життя і її найвища мета – безсмертя. Згадаймо слов'янського міфологічного персонажа Чахлика Невмирущого та його смерть, яка захована під дубом. Відтак традиція долучення праху небіжчика до Дерева є певним віддзеркаленням космогонічно-народних уявлень слов'янських та індоєвропейських народів. У конфесії вважають, що жива рослина символізує продовження життя душі померлого та місце, де зберігається колективна пам'ять роду. Похоронний обряд конфесії є як релігійним, так і соціально-комунікаційним актом, що зображує цінності архайчної спадщини та сучасної екологічної моралі. У такий спосіб відображається світоглядний перехід від рідного Дерева, під яким прихована «кров та плоть», до обожнення рідної Землі Матінки, у яку виростає «корінь роду», що символізує всезагальну спорідненість людського та природного світів.

Оскільки зазначена традиція та конфесія почала розвиватися з 2000-го року, не всі одновірці мають власне «Дерево Життя» чи «Родове Дерево» від народження, тому після посвячення віряни «Релігії Трипілля» на свій розсуд можуть обирати свого «рослинного двійника».

Варто зауважити, що традиція пов'язана з висаджуванням дерев на могилах, фіксується також українською етнографією. Відомо, що після смерті людини на могилі висаджували певні рослини, згідно з їхнім символічним значенням, а в поминальні дні приводили могили і ці зелені насадження до ладу. Українські кладовища завжди були обсадженими зеленою рослинністю. У давнину могили не накривали кам'яною плитою, не ставили гранітних пам'ятників. Існував також звичай садити дерево в пам'ять про людину. Наприклад, «дуб Шевченка» в Полтаві (Україна) – живий пам'ятник Т. Г. Шевченкові, дуб М. Залізняка чи каштан П. Могили¹².

Релігійна діяльність громади

На базі Духовного центру «Релігія Трипілля» діє трипільський музей, де зібрана колекція духовних скарбів стародавніх землеробів. Організація на науковому рівні пропагує трипільську культуру, яку вони презентують у ролі національного символу. Своєрідність такого музею полягає в його певній відкритості. Тут експонати не ховаються за вітринами, а перебувають у зоні «доступного споглядання». У головному ритуальному залі центру, де проводяться конфесійні урочистості та священнодії одночасно перебувають і трипільські ритуальні артефакти, тим самим підсилюючи роль та значущість подій. Дітям відвідувачам музею представники конфесії дозволяють торкатись до предківських артефактів, але все ж під пильним наглядом зберігачів музейного фонду. Ідеологи організації популяризують музейні артефакти у відкритому доступі на власному ютуб-каналі, що робить музейну колекцію абсолютно відкритою, зрозумілою та доступною. Про саму колекцію її власники кажуть так: «Дійсно, організований музей особливо важливий для всіх нас і наших прихильників, але ми вважаємо саму Природу найважливішим музеєм, колекцію якого необхідно зрозуміти та зберегти».

¹²Традиція озеленення могил. URL: <https://spadok.org.ua/pochovalni-zvychai-ta-obryady/tradytsiya-ozelenennya-mogyl>

2019 року релігійна організація поставила макетний експеримент з відтворення основних концептів Небелівського храму Трипільської культури. До такого експерименту долучилися разом з вірянами й провідні науковці-знавці трипільської спадщини¹³. Автори макета: В. Перегінєць, О. Завалій. Виконання храмового даху: Л. Кузнецова. Художнє оформлення: Л. Кузнецова, С. Луців. Науковий консультант: археолог, професор М. Відейко. Макет храму був презентований 7 грудня 2019 р. в Духовному центрі «Релігія Трипілля»¹⁴. Така подія об'єднала рідновірів, природовірів, християн, науковців та просто небайдужих людей, які цікавляться стародавньою історією. У досліді були застосовані точні розміри будівлі за даними археологічних розкопок у масштабі 1:30 та використані гранично допустимі параметри деревини (не більше 4–4,5 метрів у реальному домобудуванні трипільців), з чого окреслились певні наочні реалії споруди. Вона постала з частково відкритим даховим перекриттям над простором головного ритуального залу, по периметру залу було організовано круговий балкон, а несучі дерев'яні колони конструкції розмістилися в такий спосіб, щоб виокремити головний храмовий символ.

2020 року на базі Духовного центру «Релігія Трипілля» було створено майстерню, яка виготовляє копії трипільських артефактів. Послідовники громади повідомляють, що така продукція виконується відповідно до оригінальних артефактів із застосуванням стародавніх технологій: додавання або ж вдавлювання зерна в ритуальні вироби, покривання ангобом, лощіння, використання природних фарб тощо. Конфесія однією з перших розпочала виготовлення реконструкції автентичного трипільського календаря – Небелівського дискута й почала його широку популяризацію.

Також під час весняного рівнодення 2021 року в Духовному центрі «Релігія Трипілля» вперше було поставлено експеримент з «сонячним коридором» Небелівського храму з урахуванням усіх особливостей конструкції споруди. У такий спосіб було підтверджено одне з призначень священної будівлі, до центру якої потрапило світло від вранішнього сонця урівноваженого дня¹⁵.

Конфесія поставила собі за мету відродити давньотрипільський Небелівський храм на його автентичному місці. Заради реалізації цього релігійного проєкту природовіри вже відтворюють деякі храмові артефакти, які увійдуть у відроджуваний храмовий простір. З 2020 року до місця Небелівського храму було організовано паломницькі тури з м. Києва. Видаються агітаційні та інформаційні матеріали. За переконанням ідеологів конфесії: «Небелівський храм неодмінно стане історичною пам'яткою світового значення та центром внутрішнього та міжнародного туризму»¹⁶.

Конфесія «Релігія Трипілля» також співпрацює з рідновірськими громадами моно-теїстичного, політеїстичного та генотеїстичного світоглядних напрямків, тобто зі сповідниками інших рідновірських течій, які визнають єдиний корінь глибокого релігійного явища української нації, починаючи від трипільських часів. Для прикладу варто навести подію, організовану сповідниками «Релігія Трипілля» 7 грудня 2019 року у своєму Духовному центрі, де в процесі включеного спостереження було зафіксовано факт, коли лідери різних

¹³Завалій О. Запалені Священні Вогні Трипільського Храму. URL:

<https://intelektnacii.top/cultura/zapaleni-sviashchenni-vohni-trypilskoho-khramu/>

¹⁴Презентація макету Небелівського / Трипільського Храму в Релігійному Центрі «Релігія Трипілля» (2019 р.). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HywXYID2he4>

¹⁵Космічна літургія Трипільського Храму: реконструкція на рівнодення. URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=EWZ9hO8BJEk>

¹⁶Відродимо разом Трипільський Храм! URL: <https://intelektnacii.top/cultura/vidrody-mo-razom-trypilskyj-khram-2/>

рідновірських конфесій проводили спільну молитовну діяльність навколо макету храму разом із християнами. Цей факт з релігійного життя організації є свідченням того, що ідея вшанування та відродження трипільської духовної спадщини може бути одним із факторів побудови та налагодження конструктивного внутрішньо-конфесійного діалогу та подолання наявних нині міжконфесійних протиріч у релігійному русі сучасної України.

Отже, ми розглянули специфіку становлення однієї з рідновірських конфесій України, яка наразі репрезентує себе під назвою «Релігія Трипілля». Її виникнення пов'язане з вшануванням давньої дохристиянської релігійної спадщини, що мала місце на територіях українських земель, а також з прагненням відродити автентичні стародавні релігійні вірування, які існували в минулому на теренах України.

Варто зауважити, що процес інституалізації релігійної організації не був одномоментним актом і здійснювався поступово протягом років, що узгоджується зі специфікою пошуків власної етно-релігійної ідентичності засновників та послідовників рідновірської конфесії. Зокрема, у певний період часу фігурувало дві назви релігійної інституції:

- «Релігія Природи», яка відображала екологічну спрямованість ціннісних орієнтирів послідовників цього релігійного напрямку, в основі яких лежить почуття глибинної пошани до навколишнього природного середовища;

- «Релігія Трипілля», яка обумовлена основним напрямом її релігійної діяльності, зорієнтованої на реконструкцію та відродження автентичних релігійних вірувань та світоглядних уподобань представників давньої Трипільської культури, що існувала на території сучасної України в період між 5500 та 2750 роками до н. е.

На сьогодні за досліджуваною рідновірською конфесією закріпилась остаточна назва «Релігія Трипілля», яка цілком адекватно характеризує стратегічний вектор духовних устремлінь її вірян, що полягає в сакралізації, реконструкції та відродженні релігійної спадщини давньої Трипільської культури в контексті сучасності.

Розглянута в цій публікації рідновірська релігійна організація України має низку характерних ознак:

- Її послідовники досить по-різному ідентифікують себе, називаючи «рідновірами», «природовірами», «сонцепоклонниками», «язичниками» тощо.

- Осмислення «ідеї Бога» відбувається в межах світоглядної концепції пантеїзму, за відсутності якої-небудь суб'єктивної назви імені Бога.

- Постулюється переконання в наступності української духовно-культурної традиції, основи якої були закладені ще за часів існування Трипільської протоцивілізації.

- Значну увагу віряни конфесії приділяють репрезентації та інтерпретації власної релігійної символіки, що має вияв у символах «Дерева Життя», «Сонця Року» та «Двозуба Святослава Хороброго», що вважається виявом священного трипільського знаку «Тура».

- Дерево для рідновірів «Релігії Трипілля» є священним образом світобудови, втіленням елементів буття, яке пов'язує людські покоління із сакральною реальністю предків та безперервністю культурної традиції, тому саме з деревом пов'язані конфесійні обряди народження дитини, освячення немовлят, проведення шлюбних та поховальних ритуально-обрядових дій.

Варто також зазначити, що наявність конфесійної майстерні, у якій здійснюється виготовлення копій трипільських артефактів, сприяє розвитку творчої самореалізації для окремих вірян означеного рідновірського напрямку.

Загалом можна стверджувати, що діяльність Духовного центру «Релігії Трипілля» не є ізольованою, а постає осередком для конструктивного релігійного діалогу різноманітних рідновірських конфесій України.

Оксана Капленко

ЛІТЕРАТУРНЕ ФОКУСУВАННЯ ПОГЛЯДУ В ЕСЕЇСТИЦІ АНАТОЛІЯ ДНІСТРОВОГО

Творчість Анатолія Дністрового є багатогранним явищем. Усе починається з автора, відомого в іпостасях романіста, поета, есеїста, а також художника і влогера, члена Українського ПЕН, кандидата філософських наук, автора понад 25 книг, офіцера. Усі ці іпостасі, уживаючись в одній особі, транслюють свої досвіди в єдиний нероздільний потік, демонструючи своєрідний синкретизм мислення. Вочевидь «найкомфортнішим» жанром для вияву такого типу мислення є есеїстика. Тому й не дивно, що книга Анатолія Дністрового «Паноптикум. Література» [4] доволі швидко стала помітним явищем у сучасній українській літературознавчій думці, адже пропонує читачеві цікавий погляд

на літературні процеси крізь призму культурних, соціальних та історичних трансформацій. Ця збірка есеїв та статей, написаних автором протягом останніх двадцяти п'яти років, вирізняється аналітичною глибиною і чіткою авторською позицією. У книзі Анатолій Дністровий не лише досліджує літературу як мистецтво слова, а й розглядає її як інструмент формування власної ідентичності та рефлексії над суспільними змінами.

Одна з головних переваг книги – це її міждисциплінарний підхід. Дністровий, будучи не лише письменником, а й філософом та істориком, майстерно поєднує літературний аналіз із культурологічними та соціальними спостереженнями. Його есеї написані живою, але водночас інтелектуальною мовою, що робить книгу доступною для широкого кола читачів. Наприклад, роздуми про літературу як інструмент боротьби за культурну автономію змушують замислитися над тим, як мистецтво може впливати на суспільство.

Ще одна сильна сторона – це особистий погляд автора. І не лише на зміст літературних явищ, а й на їхнє оформлення, адже на обкладинці використано картину Анатолія Дністрового із серії «Без назви». Усе це надає книзі цілісності, щирості та глибини.

Задля більш структурованого погляду на книгу спробуємо розглянути її в кількох контекстах.

Контекст назви. Тут варто долучити до огляду також книгу «Паноптикум. Політика» [5], яка «симетрично» до уваги читачів пропонує історико-політичні, культурологічні й філософські есеї та статті, написані знову ж таки упродовж останніх двадцяти п'яти років. Вочевидь автор прагне не просто антологізувати свою есеїстику, Анатолій Дністровий відчутно «розширює оптику» як для себе, так і для інших.

Відомо, що слово «паноптикум» походить з грецької мови: від «pan» (усе) та «optikos» (те, що стосується зору, бачення). Відтак етимологічно воно означає «те, що дає змогу бачити

все» або «всеосяжний огляд». Термін набув популярності завдяки філософу Джеремі Бентаму, який у XVIII столітті запропонував концепцію паноптикуму як архітектурної моделі в'язниці. У таких спорудах відвідувач із центральної вежі міг одночасно спостерігати за всіма ув'язненими, не будучи поміченим. Ця ідея стала метафорою для контролю, спостереження та аналізу в різних сферах [6].

У ширшому сенсі паноптикум – це спосіб представлення різноманітних об'єктів, ідей чи явищ, зібраних разом для огляду чи аналізу. У літературі чи мистецтві це може бути збірка, яка охоплює різні аспекти теми, ніби даючи змогу «побачити все» в одному місці.

У книзі Анатолія Дністрового метафора «паноптикуму» передбачає охоплення широкого кола літературних тем, постатей і явищ. Автор ніби створює «оглядовий майданчик», з якого читач може побачити українську літературу в її різноманітності – від історичних процесів до сучасних тенденцій. Відтак паноптикум насамперед символізує всеосяжний погляд на літературу як на систему, де різні елементи (письменники, твори, епохи) перебувають під «спостереженням» автора, який аналізує їхні зв'язки та вплив на культуру.

На цю ідею «працює» вже сам спосіб структурування книги, який в Анатолія Дністрового зреалізований достатньо оригінально – за допомогою «треків»: «Зарубіжний трек», «Український трек», «Мотиваційний трек» (для порівняння, «Постколоніальний трек», «Цивілізаційний трек», «Ідеологічний трек» та «Історико-філософський трек» у книзі «Паноптикум. Політика»).

До того ж концепти «споглядання», «бачення», «вікна», «виду» доволі часто актуалізуються в роздумах автора, в апеляціях до поглядів філософів і митців. Наведемо кілька цікавих цитат [виділення курсивом наше – О. К.]: «на думку Рікера, “уява розуміється як *“бачення”*, усе ще гомогенне самій мові, що впливає на зсув логічної відстані, зокрема на зближення. Місце і роль творчої уяви саме тут, у *прозрінні*, яке мав на увазі Арістотель, коли говорив, що створювати гарні метафори означає *бачити* подібне” і далі, що “*передбачення* подібного – це одночасно і мислення і *бачення*”» [4, с. 235–236]; «знання для містика – це не так стан свідомості чи розуму, як стан духу, акт великої присутності та *споглядання* Господнього об'явлення, за час якого раціональне й чуттєве єство людини перебуває в процесі блаженної тривалості. Для Бернарда Клервоського – це процес осягнення істини (буття-абсолюту), осягнення, що його уможлиблює стійкість віри, і як нагорода за це – можливість *споглядати* знання» [4, с. 240]; «Хоча тепер, через двадцять із гаком років після виникнення цього *бачення*, саме творчість “недостатньо помічених авторів непогано *показує* парадоксальність тогочасного українського соціуму і, зрештою, є яскравим фактологічним “*вікном*” із *видом* на тогочасний світ» [4, с. 155].

Отже, назва «Паноптикум. Література» показує амбітну мету автора – представити читачеві цілісну картину літературного процесу. Це не просто аналіз, а спроба показати, літературну «візію» суспільних, історичних та культурних процесів.

Ніжинський контекст. Це доволі близьке. Переконана, як для читачів-ніжинців, так і для самого автора, адже з Ніжином, з Ніжинською вищою школою пов'язано багато, насамперед це alma mater Анатолія Дністрового. Ніжинські «сліди» в його художній творчості найбільш відчутними стали в романі «Тибет на восьмому поверсі» (первісна назва

«Патетичний блуд», 2005), який є частиною його молодіжної трилогії («Місто уповільненої дії», «Пацики»). Цей роман, написаний у жанрі «університетського роману» (campus novel), описує студентське життя в Ніжинському університеті та гуртожитках у 90-х роках, відображаючи атмосферу ранньої незалежності України, соціальну депресію та економічний дефолт. У творі Анатолій Дністровий змальовує студентське повсякдення, інтелектуальні пошуки молоді та відчуття невизначеності майбутнього.

Апелюючи до книги есеїв, мабуть, варто почати з «Післяслова» («Ілюзії, які нас ведуть»), адже саме тут Анатолій Дністровий доволі емоційно згадує вікопомного Олександра Жомніра, викладача англійської мови в «далеких 90-х» тоді ще Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя, перекладача «Утраченого раю» Джона Мілтона, який (можливо, «і не мав цього на увазі»), але так сталося, що сфокусував погляд на жанрі есеїстики. Знову апелюючи до назви «Паноптикум» і на функціоналі перспективного бачення, процитую такі рядки: «Він зиркнув на мене з-під лоба гострим пронизливим поглядом... Ці слова ніби врізалися в мою свідомість... Приблизно з таких утопічних мрій і виникли перші імпульси цієї книжки» [4, с. 295–256].

З-поміж інших імен «Ніжинського університетського середовища 90-х», де «кипіли інтелектуальні пристрасті й баталії» [4, с. 146], Анатолій Дністровий вирізняє постаті професорів Павла Михеда, Олександра Ковальчука, Григорія Самойленка, доцентів Павла Сердюка, Володимира Крутиуса, Олександра Забарного, Ольги Ростовської, історика Олександра Морозова, Сергія Павленка, священника Сергія Чечина.

Теплими спогадами ділиться автор про засідання університетської літературної студії, які нагадували «затяті боксерські бої» між «традиціоналістами», «символістами», «авангардистами», «екзистенціалістами», «абсурдистами», «постмодерністами» та ін. А. Дністровий згадує, що учасники з нетерпінням чекали кожного нового засідання, що відбувалося двічі на місяць у 215-й, «гоголівській» аудиторії.

Особистий контекст. На особливу увагу тут заслуговує розвідка «Відкриваючи поета заново», присвячена Олександру Астаф'єву (1952–2020), українському поетові, критику, літературознавцю, перекладачеві, члену Національної спілки письменників України, але головне з-поміж цього – батькові Анатолія Дністрового (Анатолія Олександровича Астаф'єва). Вісім коротких рубрик умістили багато, за висловом автора – це насамперед «спроба нового представлення поета чи невеликий нарис до його можливої поетичної біографії, спроба окреслити його поетичний шлях і виокремити його від усіх інших» [4, с. 136].

Не уникаючи «біографічної канви» і рухаючись за періодами життя і творчості Олександра Астаф'єва (тернопільський (1972–1979), львівський (1979–1981), перший київський (1981–1986), ніжинський (1986–2001), другий київський (від 2001 року)), це насамперед слово письменника про письменника. Анатолій Дністровий фахово коментує дебют Олександра Астаф'єва, а також кодифікує приналежність до літературного покоління, яке «стартувало в часовій, світоглядній і стилістичній “шпарині” між “витісненим поколінням” (Тарас Мельничук, Григорій Чубай, Віктор Кордун, Микола Воробйов, Олег Лишега, Станіслав Вишенський, Михайло Григорів, Василь Рубан) і вісімдесятниками, чий дебют випадає на кінець 60-х і 70-ті. Однак його і ровесників, народжених у першій половині 50-х, можна сміливо назвати “старшими” вісімдесятниками (Микола Рябчук, Юрій Буряк, Наталка Білоцерківець, Володимир Назаренко, Тарас Федюк, Олег Жупанський)» [4, с. 138]. Власне, такі сентенції якнайкраще аргументують ідею назви «Паноптикум», адже скеровують фокус читацької опції на спосіб моделювання та практики функціонування вітчизняного

літературного процесу, акцентують на ролі митця в цьому процесі і водночас на усвідомленні ролі процесу для митця.

Зміна опції від аналітики до щемкого сентименту особливо відчутна в моментах цитування окремих рядків віршів. Ось один фрагмент, який Анатолій Дністровий характеризує як «сильні рядки із неймовірною тугою й відчаєм»:

Ламає пальці юний музикант
на струнах мовчазних трамвайних колій.
Не грай мені цієї.
Я не хочу» [4, с. 140].

Висновкові сентенції, попри чітко фіксовану об'єктивну реальність і вплив її на поета, також доволі щемкі й емоційні: «Проте виявляється, попри всі ці динамічні перетворення, попри перманентну дестабілізацію мерехтливих картин світу може бути одна, на перший погляд, проста твердиня – відданість поезії, хай іноді трохи наївна й невчасна, але відданість. Саме це Олександр Астаф'єв і поставив на кін усього життя» [4, с. 153].

Філософічність. Саме філософія творчості позиціонується як одна із «ключових ліній» [1] есеїстики Анатолія Дністрового. Вельми цікавим спостереженням тут може стати його колишній погляд на філософію як таку, виголошений в одному давньому (2010 рік) інтерв'ю: «Філософія. Страшне, інколи нудне, але... Я недавно в Дельоза вичитав прекрасну річ: мовляв, викладання філософії має бути схоже на рок-концерт. Я так сміявся! Боюся, що наша система освіти ніколи цього не дозволить. Тому викладання філософії потрібно заборонити! Словом – таємна ложа» [2]. Бачиться, що вагомим виявилось оте «але...», адже філософські роздуми Анатолія Дністрового сьогодні зовсім не є «страшними» чи «нудними».

Можемо стверджувати, що вплив його кумира-філософа Ортеги-і-Гасета (із того ж таки інтерв'ю дізнаємося, що він спокусив Дністрового «Легкістю. ...про серйозні складні речі говорить просто. Це таке легке модерне мислення» [2]) не минув безслідно.

До того ж Анатолій Дністровий уміє подати свої есеї в привабливому «пакуванні». Він часто добирає назви з відчутним філософським скеруванням. Скажімо, розвідка про Василя Герасим'юка має назву «Археологія етнічної пам'яті», а про Володимира Свідзінського – «Поезія і поточний момент», а ще є «Самогубство і література», «Поезія і містика», «Творчість і етика», «Тінь Шлегеля: про поезію та онтологізацію» та ін. Подекуди автор добирає епіграфи, які посилюють враження, переважно акцент зроблено на проблематизації природи людини. Скажімо, епіграфом до розвідки «Янголи й демони етнічності» є слова Марка Твена «Я не питаю, до якої раси належить людина, досить того, що вона людина, нічого гіршого бути не може» [4, с. 73]. До есею про Сьорана «Діоген XX сторіччя» [4, с. 20] подано два епіграфи. Перший – Монтеня: «Загальне благо вимагає, аби в ім'я його ламали віру, брехали і вбивали: полишимо ж ці обов'язки на людей слухняніших і гнучкіших». Другий – Жіля Делеза: «Соромно бути людиною – чи є кращий привід для письма?». Власне, сама постать Сьорана як проникливого і контраверсійного філософа, послідовника кініків особливо красномовно відтінена цими висловами.

Цікаві компаративні порівняння. Розширення контекстуального поля чи можливість порівняльного аналізу завжди масштабує об'єкт дослідження. А особливо тоді, коли це дуже «вдалий» фокус бачення. Книга Анатолія Дністрового щедра на такі цікаві «опції». Ось одна з них: «Проілюструю це на прикладі таких різних поетів, як Томас Стернз Еліот та Євген Плужник, які мають одну спільну рису – енергетичне відчуття власного часу. ...суб'єкт їхньої поезії, хоча й суттєво різняться, проте має спільну рису – перебуває в своєрідній ізоляції від навколишнього світу... В Еліота – це немічна, непомітна людинка, яка з психологічними тортурами переживає власне старіння (Пруфрок); у раннього Плужника – це беззахисна,

приречена душа молодого хлопця, що його будь-якої миті можуть поставити до стінки й розстріляти» [4, с. 217–218].

Не можна сказати, що творчість Євгена Плужника мало досліджена, навпаки, є цікаві напрацювання (скажімо, монографія Ганни Токмань «Жар думок: Лірика Євгена Плужника як художньо-філософський феномен» [7], стаття Алли Бондаренко «“Збагнув усю непереможність днів” (текстове поле “людина в часі” в художньому мовомисленні Євгена Плужника» [3] та інші), де саме «темпоральність», «темпоральна несвобода», «темпоральний песимізм» постають вагомими елементами Плужникової картини світу, проте саме такий компаративний аспект (Еліот–Плужник) значно масштабує поезію українського митця, розкриває нові форми осмислення як його збірок («Дні», «Рання осінь», «Рівновага»), так і циклів та окремих віршів («Розстрільний цикл», «...І ось ляжу, – родючий гній...», «У дужих дні – немов слухняна глина...», «Одірвались від днів слова...» та ін.).

Контекст української ідентичності. Одним із ключових аспектів книги є її акцент на українській ідентичності. Автор розглядає літературу як простір, де формуються нові наративи, що протистоять постколоніальним впливам. У цьому сенсі «Паноптикум. Література» є не лише літературознавчим, а й патріотичним проектом, що сприяє утвердженню української культури.

Книга також торкається складних питань: як змінювалися літературні жанри в умовах пострадянського простору? Як глобалізація вплинула на українське письменство? Ці теми роблять книгу актуальною не лише для літературознавців, а й для всіх, хто цікавиться культурними трансформаціями в Україні.

Актуальна політична ситуація («Україна нарешті розлучається з імперією» [4, с. 173]), окреслена в есеї «Диверсійна іронія Василя Кожелянка», сьогодні звучить особливо симптоматично. Багато з цитат Анатолія Дністрового, який апелює до роману Василя Кожелянка «Дефіляда у Москві», хочеться запам'ятати: «Василевий роман – це дотепна “історична” голка в надувну кульку імперської історичної пам'яті» [4, с. 175], «це також роман-терапія, таке собі звільнення від тіні колишнього символічного батька (у випадку колонізованих українців – старшого брата» [4, с. 176]; «Ще один момент, на який нам пророчо вказує Василь: “непереможного російського солдата” можна бити і то навіть досить ефективно, а географічно – бажано до Тули, як за Сагайдачного, чи навіть до самої Красної Площі (уже як за Кожелянка)» [4, с. 176]. Мотивація від Василя Кожелянка, а також і від Анатолія Дністрового (який після повномасштабного вторгнення долучився до Сил оборони України) є доволі переконливою і не потребує зайвих коментарів. Його спостереження про зв'язок літератури з реальними історичними подіями роблять книгу особливо актуальною в сучасному українському контексті.

Відтак «Паноптикум. Література» Анатолія Дністрового – це інтелектуально насичена збірка, яка пропонує глибокий погляд на літературу як феномен, що формує суспільну свідомість, стає дзеркалом і водночас рушієм культурних трансформацій. Книга вирізняється ерудицією, міждисциплінарним підходом і чіткою авторською позицією. Вона буде корисною для літературознавців, студентів-філологів, а також усіх, хто цікавиться роллю літератури в сучасному світі. Завдяки своїм аналітичним глибинам і актуальності видання займає важливе місце в сучасному українському літературознавстві.

Література

1. Анатолій Дністровий. URL: <https://surl.li/tkbfnk>

-
2. Анатолій Дністровий: Я слабкий і залежний від свого «Я». URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2010/02/01/38750/>
 3. Бондаренко А. «Збагнув усю непереможність днів» (текстове поле «людина в часі» в художньому мовомисленні Євгена Плужника). *Урок української*. 2005. № 1–2. С. 27–29.
 4. Дністровий А. Паноптикум. Література: статті та есеї. Київ : Yakaboo Publishing. 2024. 304 с.
 5. Дністровий А. Паноптикум. Політика: статті та есеї. Київ : Yakaboo Publishing. 2024. 256 с.
 6. Паноптикон, паноптикум. URL: <https://surl.lu/sgwins>
 7. Токмань Г. Жар думок: Лірика Євгена Плужника як художньо-філософський феномен : могографія. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 224 с.

Мирослава Алатиренко

**ПІД СУЗІР'ЯМ ПАВИЧ (ЛАТ. PAVO), ЩО МІСТИТЬ 79 ЗІР, ВИДИМИХ
НЕОЗБРОЄНИМ ОКОМ (ПІВДЕННОЇ ПІВКУЛІ НЕБА)**

*Літературний твір,
якщо сприймати його як будівлю,
може змінити спосіб життя.
Роман – це також будинок.
Принаймні для певного часу.*

М. Павич., переклад – Н. Чорніта

Поки (у Вереміївці) на Черкащині квітує червонокнижний шафран і брандушка, а Весна намагається зайняти своїми господарськими справами, черстві, сліпі і глухі люди, які як три в одному отруюють свіже повітря Нового Сонця, Нової весни і нових мрій і сподівань молоді (і діток і дорослих) на краще майбутнє і майбутній розвиток будь-якої форми життя чистої природи. Будь-який педагог запитає: «Як так можна? Як вони підсніжники на своїй галявині цінують і оберігають, а на сусідній галявині підсніжники і проліски топчуть брудними чобітьми сучасників сво, закидають згорілими шматтями, вдавлюють у землю танковою гусінню і навіть (як це нестерпно) ріжуть і рвуть... Як вони, взагалі, можуть таке робити, – вбивати все живе, проліски і підсніжники і навіть ще не розкритий сон, що чорніє (дітки, молодь і людські мрії – вічне)?» От так і ми, щовесни, намагаємось доглянути, підростити і зберегти весняні благословіння на цілий рік, щоби дожити до наступного березневого сонця, перенести складнощі і незгоди суворіших періодів. І ніхто не дасть відповіді на подібні запитання, адже чутлива Весняна Душа ніколи не сприйме черствої душі сліпих і глухих диктаторів.

Четвертий рік поспіль, усі живі істоти намагаються один одного підтримати, знайти натхнення, позитив, підтримати себе і близьких різними принадами. Літературні твори творчих осіб Європейського сузір'я часто підтримують і не дають потрапити під ворожий чобіт, який потрібно жбурнути туди, звідки він іде топтати Весняне господарство.

Давно поселена у весняне господарство книга (і символічна скульптурка Птаха-Павича) літературного містика дружньої сусідки (Сербії) час від часу дзеленькає на полиці містичним чорним з фіолетовим відблиском дзвоником Сону (червонокнижна рідкісна рослина Чернігівщини) і умиротворює душевні хвилювання.

«Хозарський Словник» (М. Павича) талановитого автора є наскільки незрозумілим і суперечливим, яким може видатись, на перший погляд, настільки й гармонійним і досконало поєднаним у синтезі літературної думки і художнього слова. Деякі твори талановитого співколеги здаються настільки близькими і емоційно рідними (війна і НАТО, ООН), що навіть не хочеться думати про причини тієї спорідненості емоційних переживань (однаково забарвлених, різних у часі і часткових стратегіях реалій).

І виходить така дивна розмова ...

... (2) уявіть собі двох людей, які тримають на арканах спійману пуму. Якщо вони захочуть наблизитись одне до одного, мотузки послабляться і пума відразу ж нападе. ... Якби

ми запитали в цієї пуми, чи то пак у думки, що вона мислить про тих двох, то почули б, що на кінцях мотузів стоять ті, які за здобич вважають когось, кого з'їсти не можуть...

...

(8) ...А повинність сю мають, бо носять бджолу на капелюсі...

...Ті ж, угорці, що владарюють над усіма, добре се знають і користають. Гляди ж, брате, щоби й тебе, ні винного, ні грішного, не поставили межі такими... (уточнюйте текст, хто жадає... ! Адже межі відкритої публікації...) [2, с. 22]

(!) А Милорад же попереджав! ...

Людська щирість і людська жорстокість живуть по різні боки весняної галявини.

Надто актуальні його «розмови» про символи весни й життя – про курячі яйця, їхню купівлю і продаж [2, с. 11–12], надто важливі і розмови з Філософом, висвітлені на сторінках 124–125, згадуваного видання в українськомовному перекладі. А скільки душі і сенсу вложено в ці розмови про важливі моменти того- і / сьогочасного життя...

І невідомо, хто здійснює містичніший вплив, чи автор-перекладач, чи зміст (автора), чи колір книг(и) (червоний).

А, згадайте «розмови» про три речі – вічне, мудре і те, що дає життя (уривки):

...А що робити з нашою любов'ю нам, тим, хто шле її одне до одного з глашатаями?..

«Чому християни й мусульмани, котрі ділять між собою населену частину світу і яко монахи чи пустельники в постах і молитвах служать кожен своєму богові з чистими намірами, – чому сі без упину воюють межі собою і досягають свого лише вбивствами, віруючи, що се – найпобожніший шлях, котрий наблизить їх до Бога? Вони воюють і вірять, що нагородою їм буде рай і вічне блаженство. Однак неможливо поєднати перше з другим...» що вказано на сторінках 286–287 жовтої книги [2].

І як ідею Миру можна поєднати з убивствами і вірити у майбутнє росії?

Твори М. Павича просякнуті історією країни, особистими враженнями, емоціями та переживаннями, а також великим інтуїтивним передчуттям містерії теперішнього і майбутнього.

На превеликий жаль, хвилю митця перервав російський дрон, і стрес «з'їв» майже два тижні часу, щоби продовжити написання цієї публікації. Але життя триває, і ми продовжимо, – зараз, хоча вже з іншим натхненням і з іншим «хвилюванням душі». Адже вічне, як сполоханий птах, завжди перепочиває в теплих краях...

Отже, уже повернулись лелеки, уже в деяких гніздах є перші символи продовження життя, хоч і без розписів, але вже (!) гуси також повернулись. Нещодавно качка із селехом (ті, що зимують на Стрижні), під берегом дачної ділянки, намагались знайти комфортну місцинку для гніздування, мандрували туди сюди і заглядали під кожен прихисток, боючися хижаків і небезпеки, – адже майбутнім малюкам потрібне безпечне «укриття». І лише смарагова голова дбайливого селеха (із заспокійливим тихеньким покрякуванням) час від часу з'являлась у безрослинному місці доріжки, що веде до води.

Вечорами лунає вже звичний і набридлий сигнал тривоги, але нічне небо, якщо не вкрито хмарами, то чисте і темно-синьо-чорне «поблимує» ледь видними зірками і сузір'ями, які так яскраво видно навесні. І лише поміж хмар, часто дивиться на змучену війною землю місяць...

«Зоряна мантия» друга українських митців також просякнута інтуїтивним містицизмом і романтичним пензлем літературного мистця. Адже ті сузір'я, про які йдеться у творі сербського поета, існують тисячі років, і багато поколінь час від часу звертаються до тих східних гороскопів, до друїдизму і накопичених астрономічними дослідженнями знаннями.

«...Другий лист

Subject: Невже моє позавчора – це Ваше сьогодні?

Шановний професоре.

Як знайти викрадача? Чи тільки я одна забігаю наперед, у той час як усі навколо, весь народ і вся країна, відстають усе більше й більше? Можливо, подібне трапляється з кимось інше?

...

Чия дійсність справжня, не віртуальна? У чийому часі живу я?.. [3] (*переклад з російської на українську, тут і далі – Алатиренко М. А.*)

Але в мене нема страху, на відміну від героїні того роману М. Павича... Страх з'їдається війною, реаліями війни, які змушують адаптуватися (багатьох людей) до жахів і страху, як інших умов й іншого середовища... замість очікуваного до 2022 року розвитку європейської освіченої й культурної країни...

13 «кухонних мов», про які йдеться в наступному листі, сьогодні, – 13 квітня (2025 р.), також стають містичним символом багатокультурності світу, а не обмеженістю 13 знаками зодіаку, чи апостолами лише однієї релігії. Адже світ майже неосяжний, культури, що історично існують (живі й мертві), об'єднуються не вічним, а Вічністю! А день народження тролейбуса, який святкують саме сьогодні, автоматично стає втаємниченим перепочинком для стомлених війною мандрівників, і горнятко львівської кави у Львівському трамвайчику зі столиками, якісними книжками та кавою стає живильним ковтком наснаги на продовження шляху...

Третій лист про «міжзначенність» викриває людську невизначеність і неправдивість. Адже героїня твору поставила всім 13 друзям, яких можна розглядати і як ворогів, одне і теж саме запитання. А відповіді були різними, як і місця розташувань сузір'їв (!) Їхні душі виявились або роз'єднаними або з'єднаними з їхніми Серцями! У одного – серце – на Сході, а душа – на Заході; в іншого – і душа і серце на Заході; у третього – душа і серце на Сході; у четвертого – серце і душа – не на Сході і не на Заході і т. д. [3]

Ніхто не вгадав «між значення» (!), яке приховувалось у тому, що Душа на Сході, а Серце – на Заході [3] (*авт. М. А. – Італія, Японія*). Тобто викрадача часу серед 13 опитаних не має бути! Я (ми) (А. М.; Б. О) також народилась під сузір'ям риб. Але ідея «лікування часу» четвертого листа не має застосунку до нашого теперішнього. Нічого, окрім вказаного в листі «Девізу моїх зірок», не можна вважати перспективним, адже четверта хвиля сузір'я рака стала ніщивним викраданням часу «Запізнілої молоді» третьої хвилі (яку цілеспрямовано обкрадали безталанні..., поки взагалі не вирішили їх винищити війною, як і весь український народ). Четвертий і подальші листи вже не є втаємненнями, це більше нагадує ностальгію радянських літніх викрадачів часу за «радянською молодістю» і цілеспрямованим викраданням української весни...

Поріднює нас, українців (які лишились в Україні, не зважаючи на жахи війни) з талановитим письменником і та частина, яка така близька до сьогодення, де говориться про стани людини в реаліях війни, де література також є і мотиватором і «психотерапевтом», і «психологом» і другом-порадником... У той час, як воєнні дії продовжуються, і обіцянкам політиків не видно кінця й краю: «Декілька днів тому стало зрозуміло, що курсу лікування Шекспіром недостатньо. ...У реальності він щогодини слухав новини про військові дії. Щоранку він накуповував газет, «Політику», «Бліц», «Данас» – і порівнював надруковані в них факти про бомбардування... [3]. Адже як схоже на те, що ми щоденно або скидаємо набридлі новини про жертви і обстріли (бо невивистачає душевних сил), або щоранку шукаємо

новини про міста, де живуть наші друзі, знайомі й родичі (щоби не турбувати зайвий раз своїми передзвонами й хвилюваннями, на кшталт «як пройшла ніч?»).

Повертаючись до «Словника». Усі автори-перекладачі «Хозарського словника», мабуть, дослухались поради самого автора – яку він встиг висловити у своїй останній праці «Мушка», де в кінці збірки чи поміж «розділами» збірки зазначив, що кожен читач у змозі сам створити свій «сценарій», сам стати режисером – «Якщо ви почнете читати з першого роману... А якщо ви почнете читати з... А якщо ви будете читати справа наліво, то... а якщо читати по вертикалі, то... А якщо ви почнете читати з кінця, то ...»

Адже ілюстрацією рішень різних країн є такі «пейзажі слова»: Єврейська, іспанська, англійська й данська версії «Хозарського словника» завершуються так: «А тоді читець повертав назад, і все починало відбуватися у зворотному порядку...» Сербська версія, ... шведська, голландська, чеська й німецька закінчуються фразою: «Той погляд виписав ім'я Коена в повітрі, запалив гніт і освітив її шлях до самого дому».

...Італійський і каталанський переклади закінчуються реченням: «Воістину, хозарський глечик служить до сьогодні, хоча його давно вже нема...» [4].

Насторожують його 22 розділи «роману-таро», «Остання любов у Царгороді»... Прогностичним вітром віє також і від роману-клепсидри «Внутрішня сторона вітру», про читання якої шановний автор також дає поради-роз'яснення. Але це вже інша розмова та інша публікація...

Можливо, комусь це видасться дивним, але Зірки – Розмовляють! Так, вони світяться і вдень, і вночі, і вже тисячі років не звертають уваги на ту метушню на якихось «там» планетах! І лише місяць (Луна) іноді чує їх таємні і нетаємні розмови, і, можливо, завдяки повній Луні люди ще не розучились мріяти, фантазувати, а значить – мати Бажання, які спонукають до активності і дій, активізують інстинкт виживання в скрутні часи...

Українська версія «Словника» має дивне подвійне закінчення. Сам «Словник» (на с. 346) в останньому параграфі під знаком Риб закінчується такими двома реченнями: «На столі сімейства Ван дер Спак був знайдений і доданий до слідчих паперів один рахунок, зроблений на звороті готельного бланку. У ньому писалося:

1689

+293

=1982.» (аркуш без нумерації) [2]

Але «Заключна примітка про користь цього словника» 2018 року випуску завершується фразою:... «Я бачу, як на вуличній скриньці для пошти вони розкладають свій підвечірок і, обійнявшись, їдять його, сидячи в сідлах своїх велосипедів. (Белград, Регенсбург, Белград 1978–1983)» [2].

Оскільки науково-літературна творчість передбачає безпосередню експерименталістику і скрупульозну роботу з досліджуваними матеріалами, дозволимо собі застосувати науковий метод М. Павича «читання з кінця в початок»* і логічно зауважимо, що на велосипедах могли би бути спортивні перегони під відомим девізом «Галопом по Європі». Але, враховуючи наші реалії, наголосимо лише на тому, що назва (початок) цієї публікації могла би бути такою: Алатиренко Мирослава

м. Чернігів, Україна

«Закат» Європи чи боротьба української Весни за Відродження Євросоюзу в сузір'ї Риб? (на зразку творчості М. Павича; Жіночий Примірник!)

*...Складені руки – це те слово, яке ми забули..
(промовила вона до нього і посміхнулась) [5]*

*Із зірки у Місяць, з Місяця в Сонце
перетворююся у доброму саяві. (!)
Володіючи тобою,
вогнем твоїм жорстким,
не дам я загаснуть свічі у собі...
(переклад з російської – Алатиренко М.) [3]*

Література

1. У Вереміївці на Черкащині цвітуть червонокнижні шафран і брандушка. Електронний ресурс : канал «Суспільне Черкаси» – Ютуб (з моб. Андріода).
2. Павич М. Хозарський словник: роман-лексикон на 100 000 слів: чоловічий примірник (який був у продажу)/ Милорад Павич; пер. з серб. Р. Рось; худож.-оформлювач В.М. Карасик. Харків: Фоліо, 2018. 351 с. (Карта світу).
3. Павич М. Зоряна мантія (переклад – російською) // Електронний ресурс – ukrlib.com.ua (дата звернення – 25/03/25).
4. Павич М. Початок і кінець роману. Переклад – Наталі Чорпіти// Електронний ресурс – ukrlib.com.ua (дата звернення 25/03/25).
5. Павич М. Капелюх із риб'ячої шкіри // Електронний ресурс – ukrlib.com.ua (дата звернення – 25/03/25).

ПРОЗА, ПЕРЕКЛАДИ, РЕЦЕНЗІЇ

Євген Луняк

МОРОЗИВО

Були останні дні квітня. Стояла чудова тепла весняна погода, яка немовби передвіщала, що на нас попереду чекає спекотне літо. Напередодні увечері я отримав наказ виставити двох стрільців-зенітників з ПЗРК для прикриття завантаження військової техніки на одній із залізничних станцій західної Донеччини. Мій вибір упав на Свина та Вінні, двох досвідчених бійців, з якими я служив уже більше року й неодноразово бував у різних передрягах. Тож повідомив хлопців про наше завдання на завтра.

Оскільки нам потрібно було встати до схід сонця, ми цього вечора лягли спати раніше, щоб мати час для відпочинку. О 5:00 наступного дня я розбудив хлопців. Усе необхідне було складене в наш фронтний пікап ще звечора, нам залишалося тільки сісти до автівки й поїхати на визначене місце, куди ми мали прибути не пізніше 7:00.

Ми їхали близько півтори години, упродовж яких обидва моїх побратими куняли, ще не до кінця

відійшовши від сну. Наш невеличкий загін прибув на потрібну точку за пів години до визначеного часу. Я зв'язався з офіцерами, відповідальними за проведення завантаження, повідомив про своє прибуття й отримав повний карт-бланш на розміщення своїх ПЗРК-шників там, де ми вважали найбільш зручним для виконання своєї місії.

Вінні запропонував розміститися в посадці, що росла метрів за п'ятдесят від переїзду. Це дозволяло нам бачити весь процес завантаження техніки, а також наявність військово-вослужбовців з нашої бригади давала змогу поспілкуватися, обмінятися новинами й не нудьгувати від тривалого й монотонного спостереження за небом.

Утім, поміркувавши, я відкинув цю пропозицію: сказав, що перебування в безпосередній близькості до ешелонів з технікою для нас не має великої користі. Нам треба розміститися за півтора-два кілометри на південний схід від станції в якійсь із посадок, щоб ми могли добре контролювати сектор, з якого найбільш імовірно міг виринути повітряний противник. Тож ми з хлопцями знову сіли в автівку й вирушили в потрібному напрямку. Досить швидко нам вдалося знайти непогану посадку за півтора кілометри від станції, де був зручний заїзд і вдале місце для виконання нашого завдання.

Свин і Вінні дістали свої «труби», під'єднали до них пускові механізми й розпочали бойове чергування. Я сказав хлопцям, що повернуся до станції, щоб спостерігати за перебігом завантаження техніки. Якщо ця справа буде завершена й наших послуг тут не

потребуватимуть, дізнаюся про це й повернуся до товаришів, щоб забрати їх додому. Тож я поїхав на станцію.

Ідучи я вивчив дороги навколо станції й навіть розвідав тунель, що проходив попід коліями. Як виявилось в подальшому, це мені стало в пригоді.

Під'їхавши до місця, де на платформи заїжджали танки, «бехи» та інша техніка, я спостерігав за процесом завантаження. На жаль, справа йшла важко й дуже затягувалася. Один з танків не заводився, тож його з великими зусиллями та складнощами, зрештою, змогли затягнути на платформу тросами за допомогою іншого танка. Не вистачало кваліфікованих мехводів. Один з танків чомусь виявився «нічийним», довго не могли знайти механіка, котрий погодиться сісти за його важелі.

Метрів за п'ятдесят від мене стояли зелені «Жигулі». У них сидів зрілий чоловік у військовій формі, який говорив по телефону. Напевно, такий самий спостерігач, як і я.

Урешті-решт сім залізничних платформ були заповнені, і їх погнали кудись в інше місце. Це було закінчення першого етапу, після якого, як з'ясувалося, мала бути кількогадинна перерва. Весь процес завантаження тривав близько трьох годин і мав усі ознаки поганої організації.

На мою думку, виконання такого надважливого завдання треба було здійснювати в умовах максимальної секретності й подалі від фронту, техніку мали б добре перевірити напередодні, чітко визначивши відповідальних осіб і передбачивши можливі труднощі.

За три години свідками вантажних робіт стали десятки, якщо не сотні, випадкових людей. Те, що очевидцями стало багато сторонніх, не передвіщало нічого доброго. Адже серед цих людей, цілком імовірно, могли бути симпатизи Росії, котрі могли передати цю інформацію ворогу. Також неприємно міг побачити нашу операцію згори, оскільки ворожі розвідувальні літальні апарати шниряли в повітрі майже безперешкодно, а збити їх було надзвичайно складно.

Тому, коли цей найскладніший етап завантаження був завершений, я зітхнув з полегшенням. Тепер кілька годин можна було відпочити до наступного етапу, хоча про час його початку мене не повідомили.

Яскраво світило й припікало весняне сонце. Маючи нагоду, я вирішив трохи порадувати своїх хлопців, які стояли на бойовому чергуванні, і дати їм невеличкий відпочинок. Помітивши, що за станцією є магазин, який працює, вирішив придбати нам трьом по пачці морозива. Сівши до пікапа, попрямував до цієї крамниці. Однак купити задумане виявилось непростю справою. Продавчиня повідомила мені, що, оскільки в селі немає світла, вона може відпускати товар тільки за готівку. На щастя, я мав занадку – двісті гривень, тож придбав три пачки білого пломбіру з наповнювачем у вафельних стаканчиках і пляшку мінеральної води.

Купивши ці продукти, я сів до автівки й через переїзд, де кілька хвилин тому спостерігав за завантаженням, рушив до товаришів. Приїхавши до них, я пригостив Свина та Вінні морозивом. Воно виявилось дуже доречним і надзвичайно смачним, адже надворі була справжня літня спека. Ласуючи цими прохолодними солодощами, я розповів хлопцям, що маємо кілька годин перерви. На цей момент завантаження закінчене, тому можна трохи відпочити.

Настрій був пречудовий, сонце стояло в zenіті, навколо нас весело пурхали пташки, що сповнювали простір своїм щебетанням. По небу де-не-де пливли пухнасті хмаринки. Так було гарно. Справжня мирна ідилія.

Раптом у районі станції пролунав потужний вибух. Ми на мить задерев'яніли. Стовп курави здійнявся на десятки метрів угору.

Я наказав хлопцям взяти «труби» й бути готовими до роботи по літальних об'єктах. Але в повітрі після жакливого вибуху запанувала тиша. Замовкли птахи. Ми чули лише шелестіння трави та стукіт власних схвильованих сердець.

Невже ми щось прогавили? Невже ворожий «мопед» чи крилата ракета прилетіли по станції? Але ж ми не чули жодного звуку. Напевно, це балістична ракета, яка падає на визначений об'єкт згори. Для збиття її потрібні новітні системи ППО, яких тут, на жаль, не було.

Я негайно сів до автівки й попрямував до станції, щоб розвідати ситуацію, наказавши хлопцям продовжувати бойове чергування.

За кілька хвилин я вже був на станції. Залишивши машину на узбіччі, підбіг до того місця, де близько години тому спостерігав за завантаженням озброєння на платформи.

Видовище, яке постало перед моїми очима, було жакливим. Металеві опори вздовж десятків метрів були понівечені сильним вибухом. З них шматтям звисали товсті дроти, які ще не були від'єднані від електроживлення. Я побачив, як одна з автівок під'їхала до переїзду. Її водій оцінював ситуацію, чи зможе він проїхати через розбитий переїзд. Я наказав йому повертати і їхати в об'їзд, адже ці електричні дроти, що перекривали шлях, несли смертельну небезпеку.

Потім я побачив зелені «Жигулі», до яких під'їхала якась автівка, підбіг до них. Чоловік, який сидів у «Жигулях» і якого я бачив годину тому за розмовою по телефону, був увесь залитий кров'ю. Усе скло його автівки вилетіло й перетворилося на друзки. Очевидно, саме цими уламками його було поранено в голову й у верхню частину тулуба. Поза всяким сумнівом, бідолаха був оглушений і контужений цим вибухом. Двоє, які були біля нещасного, уже надавали йому першу допомогу, обмотуючи голову бинтом, знайденим в аптечці, що була в його машині.

Раптом почувся гул сирени на протилежній стороні колій. Маневруючи повз обвислі й обірвані місцями дроти, я перейшов на інший бік і побачив, що до станції під'їжджають дві карети швидкої допомоги. Я побіг до медиків. До машин заносили тіла постраждалих залізничників. Саме вони стали головними жертвами цієї ракетної атаки з боку росіян. Побачивши одного з лікарів, чоловіка середніх років, я крикнув йому:

– У нас поранений. Потрібна допомога.

Але лікар сумно мені відповів:

– У нас зараз семеро «трьохсотих», майже «двохсотих». Спробуємо їх урятувати. Везіть пораненого своїми силами. По дорозі зустрінете «швидкі», які теж їдуть сюди.

Почувши це, я побіг назад. Постраждалого військовослужбовця добрі люди вже перев'язали й посадили до своєї автівки.

– Ти не знаєш, як переїхати на той бік? – спитали вони мене.

– Знаю, їдьте за мною, – відповів я, зрадівши, що хоч чимось можу бути корисним для постраждалого.

Я заскочив до пікапа й поїхав у напрямку розвіданого мною перед тим тунелю. Машина з пораненим їхала за мною.

Коли доїхав до центральної дороги, то побачив відповідального за завантаження техніки офіцера й зупинився, щоб спитати в нього про медиків. Цієї миті я помітив, що пораненого повезли далі. Очевидно, ці двоє добродіїв уже зорієнтувалися по навігатору, де розташована найближча лікарня, і везли туди постраждалого.

Я поінформував відповідального про те, що трапилося на станції. Утім, помітив, що він слухав мене відсторонено, з якоюсь байдужістю. Мені здалося, у душі він радів, що

перший етап завантаження пройшов успішно, і його техніка цілою вирушила в потрібному напрямку.

Мені стало сумно й моторошно від своїх думок. Я поцікавився в нього, чи буде сьогодні продовження завантаження, на що отримав негативну відповідь. Тож наступним питанням було, чи можу я і мої хлопці на сьогодні бути вільними. Він відповів ствердно.

Зв'язавшись зі своїм комбатом, я поінформував його про інцидент і про те, що ми повертаємося додому, на що отримав добро. Після цього повернувся до Вінні та Свина, котрі чекали на новини. Я детально розповів їм про те, що бачив і чув, і повідомив, що на сьогодні наша місія завершена. Ми поклали свої речі в пікап і рушили назад. Дорогою Вінні сказав, що в мене «чуйка», бо якби ми перебували в безпосередній близькості від переїзду, то щонайменше отримали б сильну контузію від вибуху.

Проїхавши через тунель, ми повернули до станції. Зупинившись за кількасот метрів від понівеченого переїзду, я сказав хлопцям, що хочу оглянути місце трагедії. Вінні зголосився скласти мені компанію, а Свин залишився охороняти автівку та зброю.

Підійнявшись на насип, ми побачили те, що пройшло повз мою увагу, коли я бігав через рейки відразу після ракетної атаки: три тіла чоловіків у залізничній формі лежали долілиць уздовж колій. Двоє загиблих були поруч із неглибокою вирвою, близько метра в діаметрі й такої ж глибини. Третій убитий залізничник перебував метрів за п'ятнадцять від цих двох.

Побачене вразило мене до глибини душі. Ракетний удар, здійснений росіянами по станції, не завдав відчутної шкоди ЗСУ. Він був зроблений настільки безглуздо, що важко навіть зрозуміти, чим керувався ворожий воєначальник, віддаючи наказ про запуск ракети. Адже пройшло не менше години, як ешелон з військовою технікою залишив станцію. Жертвами цієї атаки стали залізничники, люди цілковито мирної професії, далекі від війни. Було боляче від того, що вони вранці, живі й здорові, пішли на роботу, а вже опівдні лежали мертві на робочому місці, убиті потужним вибухом.

Безумовно, те, що відбулося тут, стало черговим злочином російської армії проти цивільного населення України.

На серці було тяжко. Ми стали очевидцями загибелі щонайменше трьох працівників залізниці. Стан інших постраждалих був досить важкий, і про їхню долю нам нічого не було відомо.

Після повернення додому ми отримали від комбата повідомлення, що наступного ранку завантаження решти техніки буде продовжене на іншій станції й ми маємо організувати прикриття там – на сході Дніпропетровщини.

На світанку наступного дня ми прибули у визначене місце. Вочевидь, командування врахувало недоліки організації попереднього дня. Цього разу процес відбувався значно інтенсивніше й швидше. До того ж, основна частина техніки була завантажена ще вчора. Тож за кілька годин робота була закінчена. Техніку на платформах відігнали подалі від станції.

Вінні та Свин мали за наказом супроводжувати ешелон. Принагідно зазначу, що їхня мандрівка надалі тривала три доби й завершилася успішним виконанням завдання. А зараз ми спілкувалися з військовиками з інших підрозділів, котрі перебували тут і дізналися, що військовий у зелених «Жигулях» – це мехвод з танкового батальйону, який любив поговорити по телефону й перебував неподалік переїзду, бо там найкраще ловив телефонний зв'язок. Хоча вчора він отримав серйозне поранення, його стан давав підстави сподіватися на одужання.

Я провів ще більше години біля вагона, у якому мали їхати мої товариші під час супроводу озброєння. У душі вирувало побоювання, що це затягування часу може знову

призвести до трагедії, як це сталося вчора. Тому я відчув шалений прилив радості, коли, нарешті, ешелон рушив.

Тепер зі спокійним серцем я міг повернутися до свого місця дислокації. Дорогою думав про те, яким непередбачуваним є життя і як багато в ньому залежить від випадковості. Я перебував біля переїзду в затишній автівці неподалік розтщених незабаром зелених «Жигулів» і їхнього нещасного водія. Ціком імовірно, я міг закуняти, розморившись на теплому весняному сонечку. Якби не щаслива ідея пригостити товаришів морозивом, то, напевно, за кілька хвилин мене, пораненого та контуженого, витягали б з понівеченого пікапа й везли до госпіталю разом із мехводом танкового батальйону. Те морозиво, по суті, урятувало мене.

Смак того морозива я не забуду ніколи.

Микола Тимошик

ВТРАЧЕНИЙ ЧИН НАВЧИТЕЛЯ-ПАТРІОТА
Публіцистичні роздуми над книгою
«Ніжинське шістдесятництво: Леся Коцюба»

**Ніжинське шістдесятництво: Леся Коцюба. Автори-упорядники: Євген Луняк, Надія
Онищенко. Ніжин, 2024. 276 с.**

Почну з фрази, якою звертаються творці цієї книги в передмові до читача. Фраза ця відразу западає в душу: «Обиватель не може зрозуміти чину героїства. Тим паче такий, котрий виріс у советські часи і виховувався на фальшивих міфах».

Для обраної теми такий посил, на мою думку, ємкий, доречний, дошкульний. Тут – туго змайстрований згусток докору і прямий виклик багатьом сучасникам, життя котрих проходить сіро, буденно. Конкретніше – у небажанні таких бодай спробувати зняти павутиння з ширми фальшивих міфів, у неготовності витравити зі свого одноманітного щодення принципи «моя хата скраю», «від мене нічого не залежить» та «какая різниця».

Треба віддати належне авторам-упорядникам цього видання (а це доктор історичних наук, професор Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя Євген Луняк та директорка Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою цього вишу Надія Онищенко), що цю високо підняту планку заявленої теми в контексті віднайденого й опрацьованого масиву досі не відомої українцям загалом інформації їм вдалося витримати – від першої до останньої сторінки.

Цінності й чесноти проєкту

Видавничий проєкт із назвою «Ніжинське шістдесятництво» заявлений як серійний. І тут вбачаю першу, можливо, найголовнішу складову цінності й актуальності книжкової новинки.

Не буде помилкою ствердити, що явище шістдесятництва (інші його означення, що побутують у літературі, – хрущовської відлиги, післясталінського дисидентства, нової хвилі національного відродження, знакового етапу боротьби влади з націоналізмом, погрому українства, початок маланчуківщини тощо) сповна не пізнане й не осмислене тим же загалом. Так, у більших книгозбірнях країни є вже поважний корпус діаспорних видань (від повернених із небуття самвидавівських реліктів, спогадів безпосередніх учасників руху до довідково-енциклопедичних). Так, є присутні набутки вже й наших видавництв останніх років.

Однак у наявних виданнях ідеться переважно про вершину айсберга спротиву системній русифікації і денаціоналізації українців. Відтак більше знаємо про лідерів руху, яких влада карала багаторічними в'язничними заточеннями, а то й знищенням. Чимало з більш-менш посвячених у цю тему можуть назвати хіба що до десяти прізвищ таких одержимців. Скажімо, Василя Стуса, Євгена Сверстюка, Ліну Костенко, Аллу Горську, Віктора Мороза, Івана Дзюбу, В'ячеслава Чорновола, Валерія Марченка, братів Горинів.

Але ж їх було значно більше!

І доля кожного – то окремий, передчасно знищений, український світ. Скільки людських доль потолочено, скільки талантів загублено, яка сила генетичного національного кореня підточена.

Для прикладу, чи багато сучасників знають про причини та вислід бунту студентів факультету журналістики Київського університету 1965 року? Скерований до ЦК компартії України лист за підписом 76 майбутніх журналістів був схожий на ультиматум: не підемо на лекції доти, поки не повернуть на факультет несправедливо звільненого, на їхню думку, за так званий націоналізм декана-фронтовика Матвія Шестопада.

Тоді, після страхітливої пори сталінських репресій, передова молодь радянської України повірила у свіжі вітри змін, в обіцянку

правлячої партії повернутися до справедливості, засудити нанесені тоталітарною системою кривди мільйонам простих українців. Утім, сподівання народні виявилися марними, а обіцянки влади – фальшивими. Система жорстоко розправилася тоді з молодими бунтівниками найбільш ідеологічного факультету: у результаті масованого «промивання мізків» службами КДБ близько половини підписантів змусили відкликати свої підписи, а найбільш непокірних виключили без права поновлення на навчання в радянських вишах. Організаторів, звісно, засудили. Тривалий час ця справа була втаємничена і лише завдяки наполегливості одного з тих, хто отримав за свою сміливість від влади «вовчий квиток», Михайла Скорика, справа ця уречевилася в окреме книжкове видання.

Без пізнання цього світу, осмислення й фіксації в різножанрових текстах усіх граней, напівтонів, із яких і формувався головний Смолоскип спротиву злу, ми не можемо, та й не маємо права, писати нашу запізнілу всенаціональну історію. Не повернувши долі й чин цих особистостей у загальнонаціональне інформаційне поле, ми не зможемо сповна витіснити з нього десятків і сотень імен, які асоціюються з імперським мисленням, «руським міром». Такі імена методично й масовано нав'язувалися українцям чужинською пропагандою, а в останні десятиліття – продажними і всесильними, як їхні власники-олігархи, медіа. Тому й маємо нині дві України – ментально, й ідеологічно розділені, часто непримиренні в спробах їх об'єднати.

З-поміж когорти ніжинських сміливців-шістдесятників ім'я Лесі Коцюби по праву має бути в списку перших. Без неї неможливо уявити довгий і небезпечний шлях мандрів рукопису Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» через «залізні» радянські кордони. Той шлях виявився на загал успішним і привів до публікації в Мюнхені цього викривального

владу документу тоталітарної доби. Щоправда, саме ця подія спричинила незабаром і ланцюг арештів та репресій радянськими каральними органами всіх учасників сміливої акції. Історія ця вже стала легендою живучості сучасного українського спротиву окупантам.

Поряд із Лесею Коцюбою було середовище незрадливих друзів-однодумців або й мовчазних супутників. У цій книзі таких прізвищ – до десятка. З-поміж перших: Володимир Крутиус, Григорій Аврахов, Олександр Жомнір, Іван Бровко, Іван Костенко... І чи не кожен заслуговує окремого видання. Принаймні складається на те зі змісту та публічно озвучених намірів упорядників.

Другою особливістю цього видання є вдалий вибір місця дійства, про яке тут описано: провінційне, але славне своєю історією містечко Ніжин. Його особність у національній історії фіксувалася фактично в усі історичні епохи – від спротиву монгольському нашествю до Чорної козацької ради, від лицарського Крутянського бою з озвірілою ордою з півночі 1918 року до потужного руху за відмосковлення Української церкви упродовж 20-х-30-х років минулого століття. Уся Ніжинська округа була тоді в цій справі за взірцем для всієї України.

Не став винятком і період хрущовської відлиги. Тут, у стінах тодішнього педінституту ім. М. Гоголя, сформувався гурт опозиційно налаштованої до офіційної влади інтелігенції. Зібраний у книзі матеріал неспростовно стверджує тезу про те, що в українській глибинці були сили, які за всіх часів і різних влад відважувалися нести запалену власноруч і за покликом власного серця свічку. Щоб потіснити морок фальші й несправедливості, щоб показати дорогу заблудлим, щоб уселити віру заледве мислячим, прозрілим, але все ще обережним у діях.

У такий спосіб переконливо potwierджено тезу: революції вибухають у столицях, але живосил їх тягнеться до близьких і далеких глибининок нації.

Третя особливість рецензованого видання – потужний змістовий посил, що уречевлений у різножанрових матеріалах.

Структурно матеріали книги розподілені за трьома основними розділами: біографічні студії; спогади тих, хто в той чи інший спосіб знав Лесю Коцюбу та документи колишнього КДБ, пов'язані так чи інакше із цією справою.

Прикметно, що авторами розвідок, з яких формується життєпис героїні, виступають ніжинські вчені, красзнавці, журналісти і навіть студенти: Євген Луняк, Олександр Забарний, Надія Онищенко, Петро Моціяка, Віктор Ємельянов, Дарія Бобрик, Жанна Бондаренко. Зважаючи на те, що поважний вік низки учасників тих подій не давав можливості їм чітко й послідовно викласти спогади на папері, упорядники вдалися до випробуваного за таких обставин способу – брати в цих людей інтерв'ю власноруч. Таку цінну, але затратну в часі чорнову роботу виконав професор Євген Луняк, забезпечивши цим збереження для історії цінних свідчень колег героїні книги – зокрема подружжя Володимира та Валентини Крутиусів, сусідки Валентини Колесник. Отож встигли. Бо якби за проєкт взяли лиш тепер, книга була б не такою повною.

Цікавенний і архіповчальний калейдоскоп фактів міститься в спогадах колишніх студентів Лесі Коцюби – Анатолія Шкуліпи, Олександра Петькуна, Світлани Козлової, Валентини Кривець. Із цих текстів постає образ непересічної особистості, яка, окрім залюбленості до безтями у свій предмет «Давня українська література і фольклор», була одержима ідеєю національного й духовного відродження України й українців. І заради цієї ідеї вона не побоялася пожертвувати своєю кар'єрою, своїм добробутом і спокоєм. Осібно сприймається в розділі спогад автора цих рядків про літературний вечір «Струни серця» в Богом забутий Данині пори початку 70-х. Тут варто про нього окремим штрихом, бо вбачаю в цьому одну з потужних емоційних доміант книги.

Леся Йосипівна, як ініціаторка тієї зустрічі зі школярами віддаленого від райцентру і бездоріжного села Данина, добиралася туди майже пів дня. До Великої Дороги рейсовим автобусом, до Лосинівки – попуткою, а звідти – сім кілометрів розквашеною цілоденним проливним дощем, ґрунтовкою (тоді до Данини рейсові автобуси навіть за гарної погоди не ходили). Батьки лосинівських студентів, не переконавши Лесю Йосипівну в неможливості йти в дощ пішки в невідоме село надвечір, спорядили її в тій ситуації в гумові чоботи та кобеняк із кінської шерсті на плечі. Такою й постала «професорка із самого Ніжина» того пізнього прохолодного жовтневого вечора, коли закінчувалася друга зміна (о 19.10) у нашому переповненому найбільшому класі...

Минуло вже більше сорока років, а емоційно наснажена, високопатріотична розмова-сповідь цієї дивовижної викладачки перед сільськими дітьми про Україну і українську пісню й досі відлунує в моїй пам'яті то журливо-тривожними струнами мандрівних кобзарів, то ліричним багатоголоссям селян, які і в радості, і в горі окутували свої непрості долі, як надійними оберегами, піснями своїх матерів і батьків...

Четверта ознака цінності книги – блок рідкісних світлин. Насамперед це зафіксовані, переважно фотолюбителями, рідкісні щасливі миті самої героїні – сам на сам або в колі друзів, копії її заяв, пояснень, машинописних офіційних характеристик опозиціонерки. Є тут і реконструйований схематично С. Зозулею на карті Європи шлях рукопису «Інтернаціоналізм чи русифікація?» до Мюнхена з українського Ніжина, благословенний рукою Лесі Коцюби. Також низка світлин з увічнення в останні роки її пам'яті – церемонія відкриття меморіальної дошки на будинку, де мешкала викладачка; фоторепортаж із конференції, приуроченої 100-річчю від дня її народження. Віднайшли й доречно помістили для історії в цьому блоці фотокопію статті якогось І. Стояна в ніжинській газеті з тодішньою назвою «Під прапором Леніна». Стаття під заголовком «Під маскою добропорядності» – типовий приклад пасквілю журналістики тоталітарної доби в дусі нетерпимості до інакодумства і вбивчих щодо жертви характеристик та оцінок.

Окремої уваги читача заслуговує вміщена тут драма на дві дії талановитого місцевого автора, доцента Гоголівського вишу і студента героїні Олександра Забарного «Леся». Сюжет п'єси на дві дії написаний за реальними подіями з життя Лесі Коцюби і був уже втілений на сцені силами аматорського драматичного гуртка.

Що залишилося поза берегами й проситься до наступних видань

Книга вражає незнаним досі фактажем. Власне, оцей фактаж мимоволі спонукає до запитань, відповіді на які покликаний знайти сам читач. Принаймні той, хто викладає у виші, або той, хто колись був студентом, а нині працює вчителем.

Книга спонукає думати. Шукати відповіді на питання, які неминуче постають фактично після кожного сюжету.

Ось ці питання, які не ставлять автори книги, але які самі напрошуються в кожного, хто її прочитав не очима, а серцем?

Чому нині, після тридцяти років відновленої української незалежності ми чи не повсюдно спокійно говоримо про втрачений чин навчителя-патріота?

Чому наше численне вчительство стало мовчазним, боязливим, обережним перед часто некомпетентною і непатріотичною владою?

Чому місцева бюджетна інтелігенція, вихована колоніальною владою, фактично стала гальмом процесів духовного і національного відродження, які з такими труднощами проби-ваються на поверхню державотворчих процесів? Ідеться зокрема, про захист української

мови, очищення свідомости від імен, символів і носіїв «русского міра», оновлення місцевої топоніміки, ствердження імен національних героїв, відмосковлення української церкви.

Чому так мало поміж нас знаходиться тих, хто публічно готовий, як героїня книги Леся Коцюба, стояти за правду і честь професії філолога (історика, журналіста, правника), подаючи цим приклад іншим?

Перелік подібних запитань можна продовжити.

Утім, настала пора називати речі своїми іменами.

Ми звикли повторювати ще з текстів радянської пори, що Ніжинський педінститут віддавна славився доброю філологічною школою. Звісно. Але чомусь не хочемо згадувати того факту, що тривалий час саме Гоголівський педінститут, ніби в насмішку над українським козацьким містом, був визнаний москвою як базовий в Україні з підготовки... викладачів російської мови і літератури для шкіл у радянських республіках Середньої Азії і Кавказу. Десятки нових молодих хлопців і дівчат із цих республік щовересня заповнювали аудиторії цього вишу, ставши на чотири роки ніжинцями. Попит на викладачів саме російської відтак зростав у геометричній прогресії, бо потреба в русистах геометрично множилася і в самій Україні. Тому відкривалися нові катедри, захищалися на спішно створених спецрадах нові дисертації із цілковито російськими наративами.

Як це відбивалося на конкретній сільській школі української глибинки, може засвідчити з досвіду рідної Данинської школи.

Щороку восени й весною в школу прибували цілими колоніями практиканти-філологи з Ніжина. Усі вони були «з наших». Але. Усі вони були заангажовані й заражені своїми керівниками на виконання вказівок за тодішнім надто популярним лозунгом «Мой адрес – не дом і не улица, мой адрес – советский союз». Про все це – і на уроках, і в позакласній роботі.

Популярними в Данинській школі буди літературні вечори. Окрім того знакового вечора про українську народну пісню під егідою Лесі Коцюби, я насправду нічого не пам'ятаю з української тематики. На одному з них, як незмінний активіст, читав напам'ять монолог Раскольников (як пізніше довідався, психічно хворого письменника-класика Достоевського), вірші Єсеніна, Маяковського. Ще танцював «Кабардинку» та якийсь танець у національних ношах кавказця й таджика. Мої напарниці були теж у відповідному вбранні (те барвисте й незвичне для наших країв стало привозили наші практиканти від своїх колег – середньо-азійських русистів).

Що співав у шкільному хорі? – «Широка страна моя родная», а дуєтом з однокласником на випускному зльоті десятикласників району – «Я назову тебя зоренькой»...

Так толочилася нашими ж студентами-практикантами та вчителями національна пам'ять.

Тут не згущую фарби, але констатую неспростовні факти.

Років пройшло відтоді ніби й немало, але мало що змінилося в сутності нашої педагогіки. Звісно, низка викладачів-русистів за цю пору мусила перекваліфікуватися, стала досліджувати і викладати український контент. Але чи стало таке викладання для них любов'ю, справою життя, як це було в Лесі Коцюби? Немає ствердної відповіді...

З року в рік у національно зорієнтованій пресі б'ють у набат небайдужі педагоги: у нинішніх програмах так званої НУШ немає духу й національного стрижня, який властивий напрацюванням Івана Огієнка, Софії Русової, Григорія Ващенка... Є прихована макаренківщина, перелицьовано-радянський Сухомлинський.

Наші випускники-бакалаври і магістри в педагогічних вишах продовжують виконувати абстрактні, безликі й цілковито не «прив'язані» до місцевої історії кваліфікаційні

проекти. Роботи такі мають переважно компілятивний характер, у них просто переказується вже сказане відомими літературознавцями чи істориками.

А чому б не пропонувати випускникам теми, які мають стосунок до крайової історії, літератури, фольклору?

Чому б не писати таким випускникам на архівних матеріалах та записах спогадів старожилів, історії своїх сіл, містечок, шкіл, навчальних закладів?

Колосальний матеріал про це є в місцевих архівах, куди столичні дослідники зазвичай не рвуться.

Такою є традиція гуманітарної наукової школи провінційних вишів цивілізованого заходу. Тому там кожне село, містечко вже давно «вмонтоване» в загальнонаціональну історію поважними багатотомними виданнями.

Вчитаймося, вдумаймося ось в ці слова: «Живий організм українського народу зберіг лише коріння, його цвіт – інтелігенція – зів'яв і обсіпався. Ми бачимо безодню: по однім боці простий люд, що вірний традиціям колишнього, а з другого – зденаціоналізована, збаламучена інтелігенція, відірвана від свого народу». Ці слова написані понад сто літ тому. Їх із болем у серці виповів Михайло Коцюбинський, виголошуючи в тому ж Чернігові реферат із нагоди тризни по не пошанованому і не поцінованому своїми ж кращого їхнього трудівника на полі національного самоствердження Івана Франка.

Звучать вони так, ніби про день сьогоднішній.

Хто прийде на зміну Лесі Коцюбі та її однодумців?

Недотяги видання

Звісно, хотілося, щоб у такому цінному виданні було якнайменше недотягів. Утім, без них не обходиться, здається, жодне книжкове видання, особливо за нинішньої, розхристаної щодо чинних стандартів і правил, доби.

Найперше, впадає в око брак вправної редакторської (навіть коректорської) руки. Особливо це помітно в текстах спогадів, які записували упорядники. Тут вони просто, в точності один до одного, розшифровані з цифрового запису й у відповідності з оригіналом розшифровки заверстані. Звичайно, з усіма недоладностями побутової мови, непотрібними повторами, другорядними питаннями, уточненнями.

Звісно, що записане на мобілку в час розмови – то всього лиш робочий матеріал і для вибудовування логічної структури оповіді, і для мовно-стилістичної правки. Він потребує редакторського опрацювання. Коли б цієї вимоги редакційно-видавничого процесу дотримувалися, не було б такого «ляпу», як скажімо, на сторінці 117, де у відповіді-спогаді сусідки героїні на 16 рядків надibuємо аж 16 разів «я».

Видавнича практика виробила кілька винятків, де такі тексти не редагуються: цитати з архівних справ, офіційних постанов та затверджених до вжитку юридичних документів. Усе. Інші тексти для оприлюднення однозначно потребують професійного редагування.

Другий блок недоліків стосується незнання видавництвом, яке готувало книгу до друку («Видавець Лисенко М. М»), елементарних видавничих стандартів: складання каталожної картки, авторського знаку перед нею, знаку охорони авторського права та міжнародного ідентифікаційного номера книги.

Фактично йдеться про неправильне оформлення головних «паспортних» даних видання, за яким воно ідентифікується не лише в національному а й світовому книжковому морі. Найперше, це каталожна картка, у якій не зазначено авторів-упорядників. Текст біля знаку охорони авторського права неправильний, він ніяк не захищає тексти авторів. Авторський знак у двох місцях (біля каталожної картки і біля УДК) чомусь різниться.

Титульна сторінка теж оформлена непрофесійно – на ній також, як і в каталожці, немає даних про авторів-упорядників.

Найприкріше є те, що тут подано фальшивий ISBN – унікальний ідентифікаційний міжнародний номер книги, який видає і контролює його правильне використання від імені держави та міжнародної організації ISBN Національна Книжкова палата України. Номер цей від 2008 року в Україні складається з 13 цифрових блоків. Ніжинське видавництво поставило всього десять і випустило з цього знаку головне – трицифровий ідентифікатор України - 966. І це не дрібниця. Чому? Бо жодна бібліотека за кордоном не зможе «впустити» цю книгу до світового книжкового моря. Іншими словами, там «Ніжинське шістдесятництво», незважаючи на наукову цінність, не зможуть увести в міжнародний класифікатор і відповідно оформити офіційно на світові книжкові полиці, власне, через сфальшований цей знак.

Прикро говорити про таку низку видавничих недоліків у цій виданні ще й тому, що спеціальність «Видавнича справа та редагування» вже «прописана» в Ніжинському університеті під крилом «Журналістики». Автор цих рядків на початках її відкриття в Ніжині щедро поділився і лекціями, і підручниками, і методичним комплексом із викладання видавничих дисциплін...

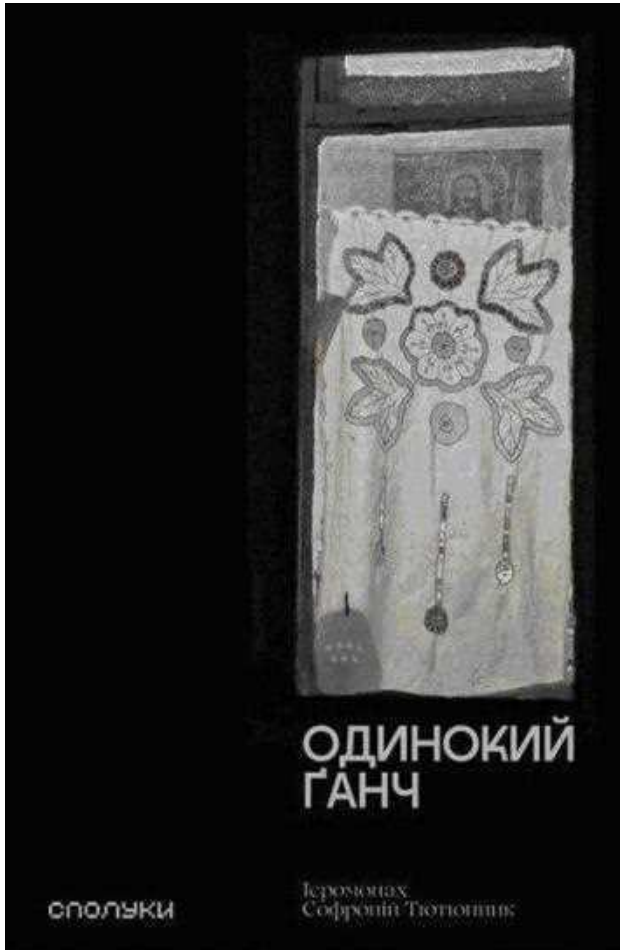
Загалом тішуся за цей успішний і, що важливо, дуже актуальний натепер видавничий проєкт ніжинських колег. Приємно, що й сам долучився до його творення тим особливим сюжетом відвідин Лесею Коцюбою Данинської школи.

Бачу в цій серії цілий нормативний курс у Ніжинському університеті. І його, переконаний, потрібно читати не лише на гуманітарних, а й природничих факультетах.

Маємо цим засвідчити, що свідомо обраний Лесею Коцюбою в розквіті сили і світлих професійних намірів шлях на власну Голгофу не був марним.

Надія Гаврилюк

ПОВАЖНІ ВІРШІ.
«ОДИНОКИЙ ҐАНЧ» ІЄРМ. СОФРОНІЯ (ТЮТЮННИКА)

Уже назва цієї добірки стає для читача загадкою: бо одинокий – і єдиний, і самотній, і відокремлений. І, коли б не велика літера в слові ганч, то відчитали б її як єдиний недолік, або ізольований недолік («жало в плоті»). Проте велика літера співвідносить слово із власною назвою і прочитується як ім'я поетового alter-ego, відокремленого від світу не тільки стінами келії, а і способом мислення і світобачення. Спілкуючись із тим, Хто не має ганджу, автор чіткіше бачить Його в собі й дає дозвіл Божому світлу прогнати пітьму. Утім, одиноким недоліком автор, мабуть, уявляє і свої вірші. Наскільки це справедливо?

Віршоване слово, надто не банальне за змістом і не спрощене формально, у жодну епоху не було предметом зацікавлення широкої публіки. Воно часто сприймалося таким собі дивацтвом, яке не приносить зиску і заважає виконанню цілком практичних обов'язків господарських. І такий ракурс, імовірно, сприяв закріпленню бачення віршування як ганджу (недоліку чи вади), що відриває його носія від прагматичного виміру.

Проте, якщо ця особа прагне пізнати духовне (не цураючись матеріального) – вірші є радше перевагою, ніж недоліком – у рядках фіксується думка, емоція, осяяння, упорядковується бачення світу.

Пригляньмося до добірки, уміщеної в журналі «Наш український дім» (№ 2 за 2024 р., С. 71–109), пильніше. Тексти цієї добірки можна вважати духовно-біографічним щоденником, у якому сусидить проза (розмова про страх майбутнього і минулого), молитовний вірш, генетично поєднаний із верлібром («Ектенія» з низкою синтаксично-лексичних повторів) і вірші без наслідування молитовної структури (як верлібри, так і римовані). Щодо останньої групи – рима у творах не є самоціллю, вона часто проста й поєднує слова однієї частини мови: «дике життя – несподіване укриття; вересковий духовій – недосконалих мрій». У такий спосіб, автор, навіть не уникаючи рими, переносить увагу читача на образ і думку, фокусуючи на сказаному.

Перший твір добірки «Дикий Йоан дикий мед» апелює до образу Йоана Предтечі, що харчувався в пустелі диким медом. Співвідносячи власне життя з цим біблійним персонажем, ієромонах Софроній через прикметник «дикий» маркує не так власну відмежованість, як свою неприрученість (свободу від людей) і необробленість (природність) у житті і вислові. Саме через це не втрачає здатності бачити Бога в щоденних речах («колір кросівок Твоїх») і

ситуаціях милосердя (коли Бог приходить – повертається – до вчорашніх німих). Такий фінал сприймається як епізод зцілення прокажених, але поданий в оберненій перспективі: там повертається один із десяти, до того ж – чужинець; тут повертається один Бог, у суті своїй – Єдиний Праведний у несправедному світі:

Праведного ні одного, як завжди
Крім учорашніх німих
Господи їх згадай
Повернися і обійми

Фінальний вірш добірки є певною мірою віддзеркаленням першого, бо його персонаж (alter-ego автора) ставить собі за мету те саме – зосередитися на одній Людині. У цьому разі йдеться про Сина Божого, а хода садом і порання саду нагадує сцену з Буття, де Адам порав Едем:

ходити навколо одного й того самого дерева
подумки
драглювати вишні, сливи і черешні
Потім зупинити всі спогади
заради однієї єдиної
Людини

От тільки читач залишається з питанням: навколо якого дерева хода – дерева життя, чи дерева пізнання добра і зла? Така авторська стратегія не є випадковою. Межі рядків, хоча вони і чітко окреслені, часом постають як рухливі. Наприклад, у фрагменті вище можна читати і так («ходити навколо одного й того самого дерева подумки»), і так («подумки драглювати вишні, сливи і черешні»). Тоді перемикаються реєстри між духовним і земним, одне «проростає» в іншому. Цим світовідчуттям єдності керується ієромонах Софроній і тоді, коли змальовує відвідини онкохворої («Потяг, протяг по крижах і плоті») чи оповідає про похорон («Опів до п'ятої виходила»):

Упокой, Господи Твою рабу
і безбентежно, і трошечки слизько, морозно
плине час –
уже близько
падаю врешті горілиць
як приємно зустріти стелю

Те «уже близько» окреслює не тільки повернення до тимчасової оселі (келії), але і до вічної (котра є «стелею», вершиною духовних устремлінь), а ще – мовиться про небесне склепіння, яке вимушено (через падіння!) «зустрічає» ліричний персонаж.

Іноді рима у віршах багата і її базовано на асоціативно-образних співзвуччях, як-от: присмерк-при'смерть; саучетаг-кошмар. Цей прийом на інший лад прокреслює межі міжмовні, семантичні й життєві. Одні з них перехідні, інші – ні, а тому вимагають виходу як переходу (виходу з кошмару злочинної структури Московського патріархату в ПЦУ, про що в передньому слові до добірки мовить її автор).

Варто звернути увагу на межі, що не так розділяють, як зближують. Перша: поважні люди, що вміють веселитися («поважні люде скромні / діляться смішними історіями»), і поважні вірші («знаю, так ніхто не пише поважні вірші / і взагалі ніхто насправді нікому не пише»). У віршах автора теж часом виникає іронія («Новий реп», «святі в панамках»), однак, як бачиться, вона не є самоціллю, а мала б позбавити текст складного вислову. Керуючись філософією буденної мови Л. Вітгенштейна, ієромонах Софроній повертається до первинних значень слів, у такий спосіб ніби підсвічуючи знане слово наново: «Під перелік гріхів підпадає перелюб / Недолюбити і перелюбити ми вмієм / Любов – серединна метафізична річ» (перелюб – подружня зрада; перелюбити – занадто потурати); «Я – шибеник, ти – шибениця / Спільне коріння. Я лиш початок / А ти – чийсь кінець. Та не мій» (шибеник – бешкетник, хлоп'я-дитина; шибениця – знаряддя страти).

Світ «Одинокого Ганчу» спонукає читача вчитися послуговуватися екзистенційним інтелектом (термін Ігоря Козловського), тобто мисленням і його усвідомленим контролем (метапізнанням), а також інтуїцією. Чимало рядків добірки зупиняють увагу. Наприклад, оцей: «любиш нас до кінчиків волосся, але це не значить, що / це убезпечує автоматично від гільйотини». Перша частина сказаного нагадує про вислів: «Але навіть волосся вам на голові пороховане все» (Луки 12:7). Друга може видатися такою, що дисонує з нею, бо ж втратити голову, не втративши на ній ні волосини, – чи ж любов? Насправді – викличне судження відлунує біблійним: «У світі страждатимете, та будьте мужні! Я переміг світ!» (Йоана 16: 33). Любов не убезпечує від страждань, але дає силу пройти їх гідно і переможно. Скільки життів нині кладуть у жертву за Україну з любові до неї...

Ієромонах Софроній обирає загострювати читацьку увагу на позірних парадоксах. От хоч би так: «Христос розгортає перед ними прірву свободи, каже про якісь невліпові вузості, бо вони дійсно невліпові, особливо, якщо є бажання застовбурити, вхопити в принцип». Як видається, вуз ості – це шлях новозавітних заповідей любові до Бога і ближнього, – милосердної, але не поблажливої. Припис як примус не дає відчутти свободу, але припис як вибір діяльної любові дає безмір свободи.

Суголосні тези звучать в інших рядках ієромонаха Софронія: «любити – не дія навіть, а несамовита стрімкість; Він приходить замість тої чи іншої людини, яка не прийшла. Недостатність як жало в моїй плоті. / Недостатність кам'яного серця. Перетвори його... Пом'якши.; Прощу тиші внутрішньої, якої не маю, хоча маю зовнішню».

Недостатність серця – інваріант серцевої недостатності, хвороби як браку любові і готовності покинувши все, негайно йти за Ним. (Мат. 4: 19-20). Утім, не можемо піти, якщо не почуємо, як кличе, або скажемо, як афіняни апостолу Павлові: «Про це [воскресіння мертвих] послухаємо іншого разу» (Діяння 17:32). Якщо не дозволимо Богові прийти і зцілити нас: від смерті, від хвороби гріха, від страху...

Про це мовлено у вірші «Жертовність священника», де маємо роздуми про місію служіння («Жертовність священника / Починається, коли він / Роздає себе / Як святе причастя / Знімаючи світлі ризи / Не втрачати думки / Про тих, хто не має одягу») і про суть-межу-різницю («Милосердя і донати не те саме / Як не те саме / Незайманість і чистота»).

Показово, що власну віршотворчість ієромонах Софроній сприймає поважно («поважні вірші»), попри те, що не певен естетичної вартості своїх текстів, або принаймні декларує це. Проте, описуючи працю з художнім словом, автор використовує образи, схожі на ті, що фігурують у вірші «Жертовність священника». Тож можна бути певною: автор відчуває власне віршоване слово в реєстрі священницького служіння («Що може бути краще»):

Шо може бути краще
ніж писати вірші в стіл
Наробити такий собі скілз
це ощадливо
Перекреслити безліч слів
Розкрі́вши себе до сліз
Так собі рима,
Годі, ти не поет:
Не помножує також Твої дії
Поезія. Ну тобто.
Поезія – це проста втома
Від слів
І втома від сліз

Розкрі́ти себе до сліз – стати жертвенним і милосердним, здатним роздати себе. Автор мислить поезію як таку, що має помножувати дію Божу як у житті скриптора, так і його читачів. А ще вона мала би бути сонячним променем, що висушить сльози, у кількох словах промовити багато.

Тут знову вчувається перегук із віршем «Жертовність священника», де священник уже не тільки (не стільки) земна людина, як Божий Син, що воскрес після Розп'яття:

Священник знімає ризи
Як
окривавлену плащаницю
Виходить із гробу
Щось каже
І себе не чує
Тиша все заслонила
І сонечко світить
Хоча ніч не минула

Ніч не минула (бо і гріх, і смерть іще панують у світі), але сонечко світить. Про цей позірний парадокс автор пише ще так: «і часто так у житті буває / Що Бога немає, немає, все ще немає / Хоч Він і існує». Бог є, але – чи є Він у мені? Хоча б як напівдрімотний спів («Бог прокинеться в нас / як напівдрімотний спів»), як мелодія та слово, що проростає з тиші мовчання. Зосередженість на мовчанні скеровує до безмовної молитви, що уможливлює споглядання Бога (згідно з ісихастами, вчення яких близьке іромонаху Софронію: «я повстривожена тінь / Ісихастів»). Із тиші, яка все заслонила, (з великої літери, зауважмо) постане слово – не галасливе, а виважене і свіже. Як у цих рядках скажімо:

В твоє святе Ім'я
В ім'я Отця
Владою якого
Я Дитина
і серце волошкове
і око сльозною
наповнене...
в руїнах лаодікеї

Або в очих:

Декілька вірних друзів
Утворюють Царство
Усамітненої пісні
Нічого більше не говори
Царство – це дотик.

Дотик до життя, дотик до серця і душі, дотик до тіла – цілющий дотик. І оцей дотик – то про предметність, яка поширюється і на матеріальний світ (речевість) і на духовний (дія, дієвість).

У вимірах речевості будується й вірш ієромонаха Софронія. Наприклад, у творі «Дикий Йоан дикий мед», що ним відкривається добірка, налічується 4 прислівники, 9 дієслів, 9 прикметників, 20 іменників. У вірші «Жертовність священника» подібна тенденція: 6 прислівників, 18 дієслів, 4 прикметники, 25 іменників. Схожа картина і в інших текстах автора.

Речевість як предметність і намацальність – це нагода бачити Бога у світі матеріальному. Речевість як конкретність семантики – це спромога відчувати Бога в словах і сенсах. І нехай ці вірші читаються повагом, без поспіху – вони відкриті на те, аби серце читача відчуло дотик Бога. Тільки треба забажати цього доторку, як кровоточива жінка (Луки 8: 43-45), яка також знала: товпитися і доторкатися – не одне і те саме.

Аделя Григорук

ПРО ОМЕЛЯНА ЛУПУЛА

Омелян Володимирович Лупул (01.08.1950, с. Раранча, нині Рідківці Новоселицького району Чернівецької області) – поет-байкар, лірик, прозаїк-романіст, автор віршів для дітей. Головний редактор видавництва «Рута» Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича.

У творчому доробку Омеляна Лупула 37 книг, у яких автор порушує вічні філософські, гострі суспільні й національно-державотворчі, морально-етичні та естетичні проблеми. Його тексти вирізняються згармонізованістю логічного і чуттєвого. Їхній широкий тематичний спектр тісно поєднується з технічною досконалістю та образною витонченістю. У своїй літературній практиці автор презентує такі віршові форми, як хоку, танка, рубаї, септими, октави, децими, ронделі, ронсарові строфи, вірші в прозі тощо. Він зріло, художньо довершено конденсує особисте сприйняття дійсності та виносить його на широкий читацький загал. Літературна критика та поціновувачі мистецького слова високо оцінили його роман у новелах «Світе білий – світе чорний» (2023 р.)

Вірші Омеляна Лупула, перекладені італійською мовою І. Трушем, вийшли в Італії в м. Ареццо (*Chimere e poesieucraïne. – Arezzo-Italia: De Filippis Editore, 1992*). Його поезії перекладені також молдавською та румунською мовами.

О. Лупул – дипломант 24-го (1996) і 30-го (2002) міжнародних поетичних конкурсів у Мілані, нагороджений медаллю міжнародного конкурсу «Мир 2002» (Італія), іншими літературними відзнаками.

Омелян Лупул

У лебединому ключі

Доброго раночку! Доброго Ра! –
Ці миті такі перемінні –
Тремтить-мерехтить світанкова пора
У власнім промінні.

Горить фіалково крайнебо, пала,
Аж заусміхалась модрина,
І тане, і блідне срібляста імла –
Туману легка пелерина.

До мене злетілись, немовби усі –
Із цілого світу! – на ганок
Стрижі і щебечуть хвалу цій красі:
– Світанок!.. Світанок!.. Світанок!..

Знов розпинають на хресті
Многостраждальну Україну,
Мов обкупившись кокаїну,
І сильні світу, і прості.

Наш ворог має на меті
Перетворити нас в руїну –
Знов розпинають на хресті
Многостраждальну Україну.

Над нами сутінки густі,
Мов суміш та гірчиці й хрину, –
Це нас за нашу Україну
Знов розпинають на хресті.

Полеглим за Україну

Хто поліг у бою, хто в полоні, –
Українство з усіх перехресть,
Цвіте нації мій в пантеоні,
України ви слава і честь.

Хоч диявол криваві долоні
Простяга нас впрягти до ярма,
Цвіте нації мій в пантеоні,
Ви життя віддали не дарма:

Буде ворога бито-розбито,
Всіх позбудемося недорік,
Щоб диявола дике копито
Не сквернило Україну вівік.

Хвилина мовчання –
Німого кричання,
Ячання, прощання,
Немов причащення.

До тих, що одверті
В страшній коловерті
Стояли уперті
На смерть проти смерті.

Хоч лебединий ключ то не скрипковий,
В моєму він житті не випадковий:

Як лиш затихнуть болю сурмачі
(Це трапиться удень чи уночі),
Мені в душі заграє урочисто –
Божественно органно і пречисто –
Твій спів у лебединому ключі.

Мій Ангеле із сонцем на плечі!
Щоденно знаю радощі, плачі,
Як то в житті людина кожна має,
Та най мене ся чаша не минає –
Твій спів у лебединому ключі.

Село. Морози. Січень. Снігурі
Виспівують у Вашому дворі,
І ностальгічні спогади спливають
О такій порі:

Вирує червень. Тополиний пух.
І ритми літа вловлює мій слух –
В зеленім зіллі кукає зозуля,
Десь на сопілці виграє пастух;

Світанок срібним подихом димить –
О благодатна неповторна мить! –
Із неба Вашим голосом натхненно
Колоратура жайвора дзвенить.

Я Вас давно в душі похоронив
І думати собі заборонив
Про Вас.

Але приходить час
(Якої-небудь миті чи доби).
Я у безмежнім космосі лечу
І лебедем пораненим ячу:
– Я Вас люби-и-и!

Гроза пройшла – бурхлива злива,
Немовби теща та сварлива, –
Як переможниця парадом,
Засіявши подвір'я градом.

Блищить на сонці кришталево лід,
Стою, дивлюсь тій розбишаці вслід.
Вже райдуга сміється веселкова,
Немов на щастя знайдена підкова.

І раптом – диво дивне! – із-за круч
Моєї долі лебединий ключ.

Он клен співає для верби,
 Он клен співає,
Але триває це лиш мить,
 Але триває.
Він обриває раптом спів,
Він обриває
І замовкає назавжди,
 І замовкає.
Таке буває і з людьми,
 Таке буває:
Недоспіває хтось комусь,
Недоспіває.

Червоні троянди. Червоне вино,
І музика Шарля Гуно.

Здається, усе це було, як учора,
Насправді – дивись. Ой давно.

Де леготом ніжним, а де і грозою
Життя проминуло й розтало воно.

Лиш спогад, як блискавка посеред ночі:
Червоні троянди. Червоне вино.

Із дерев осіннє
 листя відліта,
Зріле-перезріле,
 Як мої літа.
Навздогін гукаю:
– Ти куди?!. Куди?..
А воно: – Туди я,
Де нема біди.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Алатиренко Мирослава Андріївна**, кандидатка педагогічних наук, доцентка, вихователька ГПД Гімназії № 6, м. Чернігів.
2. **Базик Дмитро Васильович**, кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, м. Київ.
3. **Гаврилюк Надія Іванівна**, кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця відділу теорії і літературної критики Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, м. Київ.
4. **Григорук Аделя Григорівна**, членкиня Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України, заслужена працівниця освіти України.
5. **Капленко Оксана Миколаївна**, кандидатка філологічних наук, доцентка катедри української мови, літератури, культурології та журналістики НДУ ім. М. Гоголя.
6. **Луняк Євген Миколайович**, доктор історичних наук, професор катедри історії України НДУ ім. М. Гоголя.
7. **Лунул Омелян Володимирович**, письменник, поет, головний редактор видавництва «Рута» Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича.
8. **Тимошик Микола Степанович**, доктор філологічних наук, академік Академії наук вищої школи України, професор катедри журналістики Київського національного університету культури і мистецтв.

**Науково-популярний часопис
для вчителів України та діаспори
«Наш український дім»
№ 1, 2025 рік**

Періодичність – 2 рази на рік.

Матеріали для друку можна надсилати за адресою:

Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
вул. Графська, 2, кімн. 210
м. Ніжин, Чернігівська обл.
16600, Україна
e-mail: ukr_diaspora@ukr.net
Тел. 7–19–59

Підписано до друку 21.08.2025 р.
Гарнітура Computer Modern
Замовлення № 178

Формат 60x84/8
Ум. друк. арк. 7,2
Обл.-вид. арк. 4,01

Папір офсетний
Електронне видання

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А
8(04631) 7–19–72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.